
**Una experiència d'història oral:
una primera aproximació a la vida
de l'Antoni Casademont entre els anys 1917 i 1950**

Per FERNANDO AÍSA MILÀ

INTRODUCCIÓ

Uns operaris porten a casa de l'Antoni Casademont un nou aparell frigorífic. Van atrafegats, fan la fressa pròpia del desembalatge, creen aquella confusió de plàstics, cartrons, full de garantia, explicacions rutinàries sobre les precaucions que cal tenir en la primera engegada d'aquell prodigi de blanca lluentor. S'enduen la nevera antiga, diuen aquells llocs comuns del bon resultat que ha donat, de les dificultats que hi ha per trobar recanvis, allò que tot s'acaba un dia o un altre i, finalment, en mig de tot l'enrenou, l'operari responsable del canvi lliura a l'Antoni la factura amb l'import que cal satisfer. L'Antoni posa al damunt de la taula del seu despatxet un talonari, comprova l'import i comença a escriure. Mentre ho fa, li comenta a l'empleat que avui és divendres a la tarda i que la seva empresa no podrà cobrar fins dilluns. Per tant, el taló el fa amb data de dilluns de manera que "La Caixa" no li descompti a ell els diners divendres i l'empresa no pugui cobrar fins dilluns. Cal anar amb molt de compte, ja que els bancs i les caixes s'aprofiten d'aquestes coses per fer un negoci que no els pertoca, però que es basen en la bona fe de les persones i, sovint, en la pròpia ignorància en què el sistema ens vol mantenir. No cal dir que l'operari, impacient, es mira l'Antoni com qui mira un avi una mica excèntric, potser massa xerraire per a la pressa que ell té, que encara ha d'anar a fer tres repartiments més i ja està avançada la tarda del divendres. Contesta amb uns monosíl·labs les explicacions de l'Antoni i marxa amb el seu ajudant, la nevera vella i el taló que, no sabia dir ben bé per quin motiu, aquell home li ha fet amb data de dilluns vinent. Esperem que l'empresa pugui cobrar i no tinguem problemes.

Aquesta anècdota, que vaig viure un dels primer dies que l'Antoni Casademont va obrir-me casa seva per tal que el pogués filmar explicant-me els records de la seva atzarosa vida, penso que és d'allò més significativa per entendre'l. Va dedicar-se sempre, fins i tot en aquells moments més complicats, a fer pedagogia, a ensenyar i a fer entendre allò que normalment no es diu o, voluntàriament, ens amaguen, a ser, en definitiva, crítics.

També aquesta anècdota, en una segona lectura, es pot interpretar com a pròpia d'una persona que prové d'uns orígens molt humils, potser com aquells operaris, però que s'ha acostat a entendre el món i a qüestionar-se les

coses metòdicament i ofereix, de franc i sense cap mena de supèrbia, les seves troballes a qui les pugui aprofitar en la seva quotidiana existència.

L'Antoni Casademont, com deia, em va permetre, amb total generositat, entrar a casa seva i filmar-lo. Vaig fer les entrevistes durant la tardor de 1998 i al llarg de l'any 1999. Penso que el fet d'haver enregistrat el testimoni de l'Antoni Casademont té molta importància, ja que aquest home va conservar una gran memòria dels fets que van sacsejar la seva existència. A més, tots els seus records es poden rastrejar en la documentació exhaustiva que va anar guardant al llarg de la seva vida. Conservo, és clar, les còpies d'aquells enregistraments i no tinc cap inconvenient a posar-los a disposició de totes aquelles persones que manifestin interès.

Sovint, quan ja tenia els aparells muntats per tal de fer l'enregistrament, començàvem a parlar de temes d'actualitat, d'allò que pensàvem que es movia al darrere del que deien les notícies del diari, llegia en veu alta el que havia escrit en un tros de paper qualsevol (concretament un d'aquells de "Busco piso en esta zona. Pago al contado") empenyat pel tractament esbiaixat i sectari de no puc recordar quina notícia d'*El Punt*. I així, entre el cigarret de l'hora corresponent (l'autodisciplina per sobre de tot) i la cervesa de les sis de la tarda, xerrant, xerrant, ens acostàvem a les nou del vespre, l'hora de sopar, i jo m'acomiadava de l'Antoni i de la seva esposa, la Carme, ple-gava els meus trastets, sense haver filmat, però molt enriquit i convençut que l'últim que es perd és l'esperança que, a poc a poc, anirem portant el món cap a la justícia, la igualtat i la llibertat.

Per fer aquestes filmacions, l'Antoni i jo vàrem fer una mena de guió cronològic, de manera que arribéssim a treballar amb un cert ordre. No cal dir que això li va semblar d'allò més bé. Després, revisant el material, he pogut observar que ens vàrem saltar l'ordre cronològic en algun moment, però no vaig tallar la filmació perquè aquelles incursions en altres temes o aquells records que li havien vingut al cap eren també interessants. De totes maneres, cal dir que ell estava una mica nerviós al principi per la presència de la filmadora, sense saber molt bé fins a quins detalls calia arribar i, també, preocupat per si "donava bé" en aquell mitjà. Per la meva part, feia de fil conductor i deixava rajar les explicacions i els records sense preocupar-me gaire del temps ni de la quantitat de material que feia servir.

ELS ANYS MÉS FELIÇOS: 1917-1936

I vàrem començar pel principi, és clar, recordant que havia nascut un quatre de juliol de 1917 al carrer Gatillepis (Álvarez de Castro), com a primer fill del matrimoni contret per l'Enric Casademont i Auguet, fill d'en Pere Casademont i de la Coloma Auguet, i la Maria Duran i Santaló, filla de l'Antoni Duran i Cros i de la Maria Santaló i Hortensi. Deia l'Antoni Casademont que haver nascut el quatre de juliol de 1917 pensava que l'havia marcat molt, atès que és el dia que els Estats Units commemoren la seva creació en l'any que va triomfar la Revolució soviètica a Rússia. Segons volia

interpretar l'Antoni, la seva vida estava marcada per aquest aiguabarreig de dates importants en la història de les dues grans potències mundials que van marcar l'evolució del segle XX.

L'Enric Casademont, el pare, treballava com a adobador de pells, que era una feina de molt poc prestigi social, possiblement, interpreto jo, per les males olors que impregnaven les robes d'aquells treballadors. M'explicava l'Antoni que a la Figueres de principis del segle XX hi havia diversos negocis d'adoberia que van anar desapareixent. Ell, concretament, treballava a Can Moradell del Carrer Nou. L'Enric Casademont havia simpatitzat i, possiblement, militat a Esquerra Republicana de Catalunya. Com a sindicalista, el seu pare va ser també víctima de la repressió de la seva època. Sembla ser que va ser acomiadat de l'adoberia en haver estat participant actiu en unes vagues. Com que era analfabet, l'única feina que va poder trobar va ser la de participar en la construcció de la via del tren en les rodalies de Figueres. Sembla ser que, anys més tard, el senyor Moradell va tornar-lo a reclamar com a treballador de la seva empresa. Ja comentarem que, fins i tot, aquest empresari empordanès havia de tenir una certa consideració cap a aquest treballador, ja que va signar els avals que van permetre treure l'Antoni del camp de concentració d'Andalusia.

La mare, la Maria, era planxadora i també arreglava paraigües en el petit local del carrer de Caamaño, 8, allà on ara es troba la Papereria Montserrat. Aquest local pertanyia a l'àvia de l'Antoni. Com a conseqüència de la repressió franquista, el règim els va obligar a deixar aquell espai tan cèntric. Encara van tenir molta sort ja que els nous propietaris, sense tenir cap obligació de fer-ho, els van pagar uns diners en concepte de traspàs. Amb aquells diners van poder obrir un nou local per al negoci de la paraigüeria al carrer Forn Baix, un carreró proper al carrer Peralada que avui forma part d'aquesta zona sense trànsit rodat tan potenciada comercialment, però que, en aquella època, suposava haver perdut un local en un carrer principal i haver de marxar a un carrer secundari. Molts anys més tard, quan vaig arribar a Figueres, encara vaig ser a temps de veure els darrers moments d'aquella paraigüeria, quan s'havia fet càrrec del negoci la seva germana, l'Enriqueta Casademont. Avui dia, aquell local està ocupat per un negoci que no té res a veure amb refer o adobar paraigües, una feina que possiblement ja ha desaparegut o està a punt de fer-ho.

L'Antoni Casademont tenia un molt bon record dels seus pares i sempre explicava que, pel seu compromís amb el comunisme, ells ho havien passat molt malament, però també m'havia comentat que sentia que ell havia anat més enllà que els seus pares en els seus plantejaments polítics cap a la igualtat i la justícia social i que hauria de ser objectiu de cada generació ampliar i millorar els somnis desitjats pels pares.

L'Antoni Casademont, com quasi tots els nens d'aquella època, va anar a una escola pública, concretament a la que hi havia en un semisoterrani de l'edifici de l'actual IES Ramon Muntaner. Era l'època, és clar, en què encara hi havia escola de nens i escola de nenes i l'Antoni recordava un petit pati amb tres o quatre arbres. També recordava que les classes les feien la senyoreta

Remei i la senyoreta Rita en castellà, tot introduint freqüents catalanades en els aclariments quan els alumnes demanaven què volia dir alguna paraula d'aquell idioma que no els era gens familiar. La classe no era una aula amb taules i cadires sinó que era una graderia, amb els graons massa alts per a l'alçada dels nens, a on, amb moltes dificultats per arribar-hi, s'asseien. Les hores de classe passaven amb aprenentatges memorístics, cantant les taules de multiplicar o veient làmines d'animals i recordant les seves característiques aprenes també de memòria.

D'aquesta mena de parvulari, "l'escola dels caganers" segons l'anomenava, l'Antoni va passar a l'escola graduada de caràcter públic. En aquesta va estar-hi poc temps i el que més em va impressionar dels seus records va ser la seva descripció del mestre, del qual no en recordava el nom, entristit i angositat pel dolor d'haver perdut la seva dona feia molt poc temps. I m'explicava l'Antoni que la majoria dels alumnes s'aprofitaven d'aquella feblesa per fer bretolades i xivarri mentre que ell, no sap ben bé per què, restava en silenci i atent, respectant el dol del mestre.

I aquí va ser quan l'Antoni Casademont em va explicar una de les anècdotes més curioses que mai m'han explicat. La família tenia dificultats econòmiques per tal que l'Antoni continués estudiant, malgrat el seu interès i les seves aptituds. En el pis que hi havia a sobre de la paraigüeria tenia la seva acadèmia mossèn Enric Gabri. En aquest punt he de fer constar que l'Antoni Casademont em va parlar d'aquest mossèn amb aquest nom i cognom, però la seva germana, l'Enriqueta Casademont, el rectifica i parla de mossèn Gàbana. Ara per ara no puc dir si eren dues persones diferents o pot tractar-se d'un motiu. En definitiva, era a on anaven a estudiar els fills de les famílies de cognoms reconeguts de la ciutat: els Jordà, els Salleres, els Bordes... Una acadèmia a la qual els Casademont no podien ni aspirar. Però vet aquí que, en aquella Figueres del final dels anys 20, aquesta acadèmia per a nens de bona família situada al bell mig de la ciutat, no disposava d'aigua corrent i la família de l'Antoni, en la seva modèstia econòmica, tenien accés des de la paraigüeria a un pou d'aigua. Resumint: l'Antoni va poder estudiar a l'acadèmia per a l'e-lit a canvi del lliure accés des del pis de dalt al pou d'aigua.

I així va ser que l'Antoni va arribar a l'edat d'anar a l'Institut a fer el batxillerat elemental i el superior, tot seguint el "Plan Calleja" y la seva "Adaptación" feta amb l'arribada de la República l'any 1931. Segons l'Antoni, entre els alumnes de l'Institut hi havia una certa rivalitat entre aquells que venien d'Els Fossos, la majoria, i els pocs que procedien d'altres centres. Recordava que fins que va arribar la República, els cursos del batxillerat els componien dotze o tretze alumnes. Després del canvi de règim, les classes feien goig amb trenta alumnes o més, entre els quals ja hi havia alguna noia, de les primeres que feien estudis mitjans.

L'Antoni Casademont reiterava sovint que els anys més feliços de la seva vida havien estat els de l'època republicana. Malgrat que continuaven els problemes econòmics, que havia de passar la vergonya de portar els pantalons apedaçats ("I ara —em deia— aquest jovent porta pedaços al cul perquè és moda!") i d'haver de resoldre greus problemes com aprovar els exàmens de

Trigonometria en la darrera oportunitat amb el llibre que li va deixar l'Anna Dunjó, actualment mestra retirada, ja que la seva família no el podia comprar, es delia recordant la redacció de la revista de l'Institut, anomenada *Styl.lus*. Sota la protecció d'aquell gran catedràtic d'Ètica i Lògica i Director que va ser l'Emili Donato i la seva dona, catedràtica de Dibuix, la Magda Folch, els alumnes podien publicar els seus textos. L'Antoni pertanyia al consell de redacció. Considero que l'Emili Donato, amic personal de Bertrand Russell, de Piaget, de Josep Pallach, d'Alexandre Deulofeu, conversador incansable que permetia l'accés dels seus alumnes a casa seva per tal de sentir les converses de la intel·lectualitat de l'època, autor de molts llibres destruïts pel franquisme, condemnat a mort per la repressió feixista i salvat *in extremis* per la intercessió de coneguts personals de la seva dona molt influents davant el nou poder, és un dels grans oblidats d'aquells anys on la llibertat de pensament i la riquesa cultural eren les banderes d'aquella Figueres republicana. Cal no oblidar que l'Emili Donato va ser condemnat a mort per haver estat el director que va suprimir, l'any 1932, l'assignatura de Religió i haver-la substituït per una Història de les religions. Aquest canvi va deixar sense la feina docent al mossèn qui, ple de ràbia, en el moment que la situació política li va semblar favorable, va denunciar-lo. De fet, l'Emili Donato va haver d'esperar la mort d'aquest sacerdot per tal de poder recuperar la seva càtedra a la Universitat de Tarragona.

Conservo algunes fotocòpies de números de la revista *Styl.lus* amb articles signats per l'Antoni Casademont com a tal i amb el seu pseudònim, Brunzit. D'entre tots, jo destacaria el poema que li va escriure a una seva germana, l'Encarnació, que va morir de molt petita.

I en aquest ambient de llibertat, de discussió, de lectures i de vivacitat intel·lectual, l'Antoni Casademont, amb els seus catorze o quinze anys, era un habitual de les tertúlies a la Rambla. Allà es parlava de política, d'inquietuds, del futur i, com no podia ser d'altra manera, es fixaven en les noies que també passejaven. De futbol no se'n parlava, ja que era un fenomen del tot recent i molt desconegut. De fet, l'esport que més li agradava, i que pràcticament mai no va poder practicar, era el tennis. Recordava haver-lo practicat a Can Castellví, davant de la clínica Sta. Creu, després de marcar les línies en mig d'un camp d'ametllers tot seguint les instruccions d'un llibre que estava en anglès.

Tornant a les converses polítiques de la Rambla, l'Antoni em deia que llavors ell ja se sentia comunista i que havia pogut llegir alguns opuscles publicats, fins i tot, amb anterioritat a l'any 1917. I, com no podia ser d'una altra manera, va decidir afiliar-se i militar sota les sigles que reflectien la seva ideologia. Però, tal i com ell mateix ho deia, en aquells temps a Figueres hi havia dos comunistes que, a més a més, eren objecte de burla i escarni. Reconeixia el propi Antoni Casademont que en aquells moments el comunisme era molt sectari i que no van admetre'l pel fet de ser estudiant de batxillerat i no un treballador. Estava clar que un noi que estudiava batxillerat no podia ser res més que un fill de la burgesia i, per tant, no tenia cabuda en els moviments d'esquerres.

La passió per militar hauria d'esperar fins al 1936, quan es va crear el Partit Socialista Unificat de Catalunya, com a fruit de la fusió de diversos partits d'esquerra, i la seva branca juvenil, les Joventuts Socialistes Unificades, de les quals formà part l'Antoni des del seu origen. Recordava també que en aquelles mateixes dates va ser quan van aparèixer les seccions locals del POUM a Figueres, així com les seccions anarquistes que, segons deia, mai no van tenir gaire importància en la seva ciutat.

LA GUERRA CIVIL: DE LA TEORIA A LA CRUA REALITAT

I en aquest context, arribaren els fets de mitjan de juliol de 1936. Era diumenge, feia molta calor i tota una colla de familiars i amics anaven en la caixa d'un camió cap a la platja de Roses a passar un dia d'esbarjo. A la carretera, de cop i volta, van trobar-hi un grup de milicians armats que van aturar el camió. No els coneixien, no els resultaven cares familiars. L'Antoni va pensar molt més tard que, segurament, era gent que venia de Barcelona. En aquell moment va conèixer la notícia de l'"Alzamiento". Deia l'Antoni que, al menys a ell, li havia resultat una sorpresa absoluta, allò que mai no t'esperes. Sobretot perquè, sobtadament, la política esdevenia quelcom molt proper, molt a ras de terra, ell que fins llavors havia fet política des del camp teòric, des dels ideals, des dels plantejaments de la il·lusió. Ara la política era real, molt important i determinant. Va ser quan l'Antoni va decidir militar i prendre part activa en la vida política. No cal dir que un militant amb el seu entusiasme i amb la seva formació, amb un batxillerat superior superat brillantment i matriculat a l'Escola Normal de Girona, estava cridat a formar part dels òrgans directius de l'organització.

D'aquells primers dies de la guerra no en tenia gaires records. Sí que recordava la baixada dels militars des del castell de Sant Ferran amb la bandera republicana i que va sentir un parlament públic d'un militar d'alta graduació on assegurava que el gruix de l'exèrcit estava amb la legalitat i es mostrava lleial al poble.

I a partir d'aquest moment, l'Antoni va començar a portar una gran activitat en diversos camps: d'una banda va assistir durant un mes o mes i mig a Barcelona als cursos de l'Escola de Quadres de les JSU i, d'altra, va començar a realitzar la seva tasca docent com a mestre. Cal dir que aquesta estada a Barcelona li hauria de suposar en el futur un greu problema, ja que, finalitzada la guerra, havent passat ja uns mesos a camps de concentració i de treball i havent pogut retornar a Figueres, va ser denunciat a la Guàrdia Civil per diversos motius, alguns vertaders i d'altres falsos, com per exemple ho era que a la denúncia s'explicitava que l'Antoni havia anat a Rússia a rebre formació quan, en realitat, havia estat a Barcelona.

A l'Escola de Quadres de Barcelona hi anaven tots els afiliats que havien destacat en l'organització entusiasta de Comitès i aquells afiliats que tenien el títol de Batxillerat. L'Antoni hi podia anar per tots dos motius. Allà rebien, bàsicament, formació política, directrius organitzatives i capacitació per a la

mobilització de masses. Però en aquest moment, també va tenir l'Antoni el primer contacte amb una certa forma de corrupció. La qüestió consistia que quan van acabar el curs de formació, els qui ensenyaven li van dir confidencialment que, quan l'exèrcit cridés la seva quinta, ell es presentés a la JSU de Barcelona per tal d'ocupar un càrrec de rereguarda o continuar els estudis en l'Escola de Comissaris. L'Antoni no ho veia gens clar: els companys de Figueres als fronts de batalla i ell a la rereguarda. No feia per a ell, combatíu i disposat a fer allò que calgués.

De totes maneres, quan parlàvem de tot això, esvaïts aquells dubtes de la joventut, amb la maduresa de tota una vida, l'Antoni feia la reflexió que potser hagués calgut continuar els estudis i fer-se comissari, ja que al llarg de la seva estada a l'exèrcit va trobar persones que ocupaven aquest càrrec gens preparades per ser-ho i que semblaven més preocupats per qualsevol altra cosa que per servir els companys i a la causa. Des de llavors, l'Antoni va prendre la decisió per a tota la seva vida de no defugir cap responsabilitat que li demanés el Partit si ell creia que la podia fer bé i amb discreció. D'altra banda, com m'explicava, és clar que si hagués estat comissari, amb tota probabilitat, hagués acabat amb una sentència de mort.

En la mateixa època que rebia aquesta formació a Barcelona, com deia abans, va ser quan es va incorporar al que seria la seva altra passió: l'ensenyament. Molts dels mestres que exercien fins a l'any 36 es van incorporar a files per la quinta o, per convenciment polític, com a voluntaris. Per tant, moltes escoles van quedar sense mestres quan començava el curs 1936-37. La Generalitat, per tal de cobrir el servei, va cridar a totes aquelles persones afectes a la causa republicana amb una formació suficient per tal de fer la feina de mestre. El poble on era destinada aquesta persona emetia un informe favorable o desfavorable de la tasca feta pel nou mestre. L'Antoni Casademont va ser destinat, sense sou, al Far d'Empordà. No podia recordar quant mesos va estar-s'hi, però van ser suficients per tal d'obtenir l'informe favorable del poble i aconseguir el títol de mestre provisional de la Generalitat, del qual estava absolutament orgullós.

La seva tasca docent va continuar a Roses, a l'Escola "Sacco e Vanzetti", on l'Antoni Casademont utilitzava tècniques docents molt modernes: ell observava que molts nens, en aquella primavera de 1937, no anaven a l'escola i s'estaven a la platja jugant, banyant-se o ajudant els pares en les feines relacionades amb la pesca. L'Antoni va decidir que totes les jornades escolars les començaria amb un conte, la qual cosa atreia tota la mainada a l'aula. Després, els nens, dalt d'un tamboret, explicaven als seus companys experiències o anècdotes pròpies. Després ja s'encarregava l'Antoni d'introduir els continguts més feixucs. La seva activitat docent a Roses va acabar bruscament quan el *Canarias* va bombardejar la ciutat. L'artilleria naval franquista va aconseguir estendre el pànic entre els rosincs. Una de les primeres decisions que es van prendre va ser la de tancar l'escola. A partir d'aquell moment, l'Antoni es va poder dedicar amb més intensitat a la formació dels Pioners a Figueres.

I mentrestant, l'Antoni feia seguir-ho tot amb el càrrec que ocupava a la JSU de Girona. Explicava que els càrrecs de l'organització se'ls repartien

entre els afiliats de Girona i els de Figueres, que eren les dues ciutats on la JSU havia arrelat amb més força de tota la província. Ell s'ocupava de coordinar la formació dels Pioners, els més petits de les JSU. La feina consistia a determinar els continguts culturals i ideològics que havien de rebre els nens, on calia combinar els valors propis de l'esquerra amb una formació política adreçada a joves que, en el futur, podien ser membres de l'exèrcit de la República i que havien de tenir molt clar per quins objectius lluitaven. Recordava l'Antoni que, freqüentment, anaven els Pioners en formació militar a rebre els brigadistes internacionals que arribaven a Figueres en tren. I em comentava que en aquells moments era necessari que el jovent de Figueres tingués una formació política i també una formació militar i que aquesta era la raó per la qual rebien amb honors militars els brigadistes, encara que això entrés en contradicció amb l'antimilitarisme tradicional de les esquerres. Per cert, que recordava amb admiració el gran nombre d'antifeixistes italians, francesos i anglesos que van passar per Figueres abans d'incorporar-se als fronts de batalla, i que, segons ell, es veia clarament que estaven molt ben organitzats. I això ho corrobora el fet que, en alguns casos, portaven ells mateixos els seus propis serveis de contraespionatge. M'explicava que algunes de les execucions que es van fer en el castell de Sant Ferran no eren altra cosa que el resultat de l'activitat d'aquells serveis de contraespionatge que havien detectat algun enemic infiltrat entre els suposats voluntaris. Afegia l'Antoni que aquest servei, malgrat tot, resultà ser imperfecte, ja que no es va poder evitar que, camuflats entre els brigadistes, entressin espies de Franco a la zona republicana. Confirmava que aquests soldats voluntaris rebien a Figueres una formació militar i que, des d'aquí, ja sortien formant unitats de l'exèrcit cap als fronts.

Parlàvem de tots els temes i un dia li vaig plantejar obertament què coneixia ell dels aspectes més foscos d'aquells primers mesos de la guerra com eren, per exemple, les execucions de religiosos, confiscació de béns o persecucions de gent d'ideologia dretana. L'Antoni em va contestar que ell no havia conegut cap mena de persecució contra els eclesiàstics, tret d'un cas on el mossèn va ser assassinat per un marit gelós. Quant a les confiscacions, recordava que alguns pisos abandonats pels seus propietaris quan van fugir cap a França per tal d'incorporar-se a l'Espanya nacional sí que van passar a ser gestionats per partits polítics i sindicats. L'Antoni no tenia notícia de cap altra violència a la ciutat al llarg d'aquell primer any i mig de la guerra. En qualsevol cas, l'Antoni no tenia referència de violències comeses per ciutadans de Figueres i deia que, en tot cas, grups de piquets incontrolats vinguts des de Barcelona havien comès diversos aldarulls greus com va ser la crema de l'església de Sant Pere. Afirmava que els mateixos joves de la JSU havien intentat impedir-ho, però que van arribar massa tard. Jo afegiria, pel meu compte, que potser també van tenir por de quedar com a tebis indecisos davant la determinació piròmana d'aquests piquets vinguts des de la capital.

En una conversa posterior, va tornar a sortir aquest tema i vaig poder obtenir un xic més d'informació. Cal dir, en primer lloc, segons ell, que hi havia una guerra civil i que totes les guerres són dolentes i inhumanes. A les guerres,

empesos per les circumstàncies, els combatents de tots dos bàndols cometien atrocitats. Però una guerra és així i el dolor que produeix ve donat per la violència i la barbàrie que els homes practiquen. Concretament, l'Antoni Casademont em va reconèixer que a la zona republicana s'havien produït tota una sèrie de persecucions i d'execucions sumariíssimes que ell no coneixia amb detall, però afegia, segons el seu parer, que aquesta violència sense control que s'havia dut a terme a la zona republicana, no es podia comparar amb la repressió indiscriminada i planejada que es va practicar a la zona nacional. Ho deia ell, que va patir les presons franquistes des de l'any 1939 fins al 1950, però també ho afirmava aquell sanitari que el feren presoner a Andalusia i va poder observar la simpatia que generaven els presoners republicans, la solidaritat d'aquell poble que donava d'amagat al presoner un cigarret o un cafè amb llet. Els andalusos ja portaven tres anys sota el més violent i repressiu aparell feixista i ja sabien què es podia esperar dels vencedors.

La seva pròpia família va conèixer la violència de la guerra de moltes maneres. Els seus pares i germana van haver de fugir de la ciutat de Figueres pels freqüents bombardeigs i refugiar-se a casa d'uns amics de Pont de Molins. També em va explicar l'anècdota que el seu pare volia llogar un hort molt proper al Parc de Figueres per tal d'assegurar-se el menjar. Cal citar l'anècdota que el seu pare es podia permetre llogar un hort ja que, una mica abans de l'esclat bèl·lic, li va tocar un premi de la loteria. Finalment, no va poder posar-se d'acord pel que feia al lloguer amb al propietari i ho van deixar córrer. El cert és que quan es va produir el bombardeig del Parc, una de les bombes va caure a l'hort i, en ser dia festiu, de ben segur el seu pare hauria estat treballant-lo. És possible que aquell desacord en el preu li hagués salvat la vida.

Quant a les col·lectivitzacions, a part de les ja esmentades ocupacions de pisos abandonats pels seus amos, l'Antoni feia esment de les actuacions en el món rural del Bloc Obrer i Camperol. Va explicar-me que disposaven de gran quantitat d'armes en el seu local i que sortien al carrer, amb molta fatxenderia, com si fossin un mostrari de tota mena d'instruments bèl·lics. Aquests grups es dedicaven a fer requisos pels camps i a les cases de pagès i, segons l'Antoni, feien molt de mal i la gent els tenia molta por. Per acabar-ho d'adobar, sembla ser, segons explicava, que alguns membres d'aquest Bloc van passar-se a l'enemic quan les coses es van posar malament i que alguns d'ells van arribar a vestir "la camisa azul". De totes maneres, l'Antoni no recordava cap figuerenc implicat en les activitats d'aquesta organització.

Sí que recordava, en canvi, l'existència a Figueres d'una "quinta columna". Al seu parer, el cas de la Sara Jordà seria el més palès.

Cal dir que, segons el seu punt de vista, molta de la violència descontrolada que es va donar a la zona republicana es va produir per la pròpia desorganització creada pels Comitès. Ell creia que la guerra es va començar a perdre per no haver estat capaç el Govern de la República de sotmetre els membres violents dels Comitès que tan mala fama van donar a tota l'esquerra. Aquesta activitat incontrolada va ser utilitzada per la dreta per tal d'obtenir suports en contra de la República.

I, finalment, li va arribar el moment d'incorporar-se al front per la lleva. Sense estar gaire segur per no haver pogut trobar els papers que ho confirmessin, creia que va ser mobilitzat entre el setembre i el novembre de 1937. No va fer cap cas a les recomanacions de presentar-se al local de la JSU de Barcelona i va ser destinat al cos de sanitat. Val a dir, segons deia, que la República, a les persones amb estudis, acostumava a destinar-les a llocs que es creien de menys risc. Al l'Antoni li va caure el món al damunt; es desmaïava quan veia una mica de sang en una ferida domèstica. Poques setmanes després hauria de veure les calamitats i els patiments més grans.

Segons m'explicava, recordava, en primer lloc, una caserna a València, a l'altre costat del riu Túria, plena de brutícia i de misèries. No es podia treure del cap aquells llits amb un pot de conserva ple d'aigua a cada pota per tal d'evitar que les xinxes pugessin al llit. Li van donar un fusell txec i, un dia que el va desmuntar per fer una revista, després no sabia com tornar-li la seva fesomia i funcionament. Realment, l'Antoni va tenir molt poc contacte amb les armes. Portava, per imperatiu de la guerra, una petita pistola *de senyoreta*, segons deia, que mai no va fer servir.

En aquesta primera estada per terres de València, la seva funció era fer guàrdia en els hospitals on estaven els presoners enemics ferits. Recordava haver estat a Burjasot i a Lliria.

Des d'aquests destins de rereguarda, va ser enviat als fronts de batalla de l'Aragó. Era, segons ell, quan l'exèrcit popular ja disposava d'una bona organització militar i ja s'havia superat el voluntarisme i les descoordinacions de les èpoques de les milícies. El seu destí era la zona d'Albentosa i Sarrión, a la província de Terol, molt a prop del límit amb València. Feia la seva funció de sanitari en unes postes que podien ser tendes de campanya, l'interior d'un túnel, cases grans, hotels abandonats i allà on calgués. De fet, sempre estava a primera línia de foc. Aquestes postes sanitàries tenien la funció de rebre els ferits que arribaven del front immediat després de la primera cura d'urgència feta pel sanitari de campanya o pels propis companys del ferit. Tot seguit es feia una classificació dels ferits –l'espectacle va marcar tota la vida de l'Antoni– i es practicaven les operacions més horroroses per tal de mirar de salvar la vida d'aquelles persones. Les intervencions d'urgència, fetes amb un llum de petroli i en unes condicions dramàtiques, eres esfereïdores. Va arribar, ell que no podia veure la sang, a fer d'ajudant en aquelles operacions on es feia, *simplement*, una amputació.

Explicava l'Antoni que van arribar a l'extrem d'esgotar la capacitat dels cementiris i que van haver d'obrir fosses comunes on llençaven els cadàvers quedant-se, això sí, el llençol que l'havia tapat fins a aquell moment. No va poder oblidar mai veure sales on ja no hi cabien els cadàvers estesos a terra i els havien de posar dempeus, o aquell viatge en una ambulància atapeïda de cadàvers que havia d'anar subjectant en cada sotrac del camí per evitar que li caiguessin al damunt.

Però aquí vaig tornar a trobar aquell Antoni Casademont analític, reflexiu i, sobretot, didàctic. "Allò que vaig veure va ser tan gros que, segons deia, si no ho pots viure, es inútil explicar-ho". Les paraules sempre quedaran cur-

tes per poder explicar aquell horror. I ell deia que la realitat era tan terrible que semblava de fantasia, que no podia ser real tant de patiment. I m'explicava que havia arribat a la conclusió que la vitalitat de les persones quasi és immensa i que es pot sobreviure en circumstàncies del tot adverses. "En general, l'home és molt resistent", deia amb un somriure amarg. I sense fer escarafalls, em comentava que les seves experiències eren d'allò més vulgar en el context d'una guerra. El que eren, això sí, molt dramàtiques. I em parlava d'aquells ferits que ja no podien més i demanaven a crits una pistola per tal de suïcidar-se i acabar d'una vegada, d'aquella morfina que havien de racionar perquè no n'hi havia per a tothom i també, segons ell, per tal de no crear addicció, d'aquell home que havia perdut les dues cames i un braç i que calia ajudar-lo a fer les seves necessitats, d'aquelles aspirines que servien per a guarir cossos destrossats i, quan ja faltava de tot, recordava que els ferits demanaven morfina i ell els injectava aigua destil·lada i també els calmava el dolor. "Fixa't si té força la ment humana —em deia meravellat— però tot això, si no ho has viscut, perd tot el sentit".

Continuava destinat al sud de la província de Terol, per la zona de Mora de Rubielos i Rubielos de Mora. Els llocs exactes no els podia recordar, entre altres coses, perquè no els hi deien de manera que no els poguessin comunicar a les seves famílies en les cartes ja que, si fossin interceptades per l'enemic, aquest es podria fer una idea dels llocs on estaven situats. Recordava unes famílies que els escalfaven el subministrament que rebien fred i ells, a canvi, els donaven sucre i cafè, dos productes que la població civil feia molt de temps que no veia. També recordava, amb comprensió, aquells ciutadans que els deien que a casa seva no disposaven de cap mena d'aliment i, després de ser bombardejada la casa per l'aviació enemiga, apareixien d'entre les runes bidons d'oli d'oliva rebentats per les bombes.

Des de la província de Terol va començar un continu recular que, en primer lloc, el va portar novament a València i, després, més cap al Sud, a llocs dels quals mai no va conèixer el nom. Recordava haver muntat la posta sanitària en una fàbrica de teixits desmantellada i que dormien en les lleixes on, en altres moments, s'emmagatzemaven les teles. Però, sobretot, recordava allò més innoble de les guerres. De quina manera en la guerra civil s'atemoria de manera sistemàtica la població civil de les rereguardes amb bombardeigs de dia i ara, i això era novetat, també de nit. Com l'aviació enemiga simulava un espectacular enfrontament aeri per tal de fer sortir les poblacions, encuriosides, dels seus amagatalls, filmar el seu emplaçament i, poques hores després, bombardejar a plaer. Els feixistes, deia, sempre han jugat amb la por de la gent.

Va ser assignat a la 132 Brigada Mixta, antiga, i mil vegades refeta, Macià-Companys de Barcelona. Recordava haver estat a la província de Ciudad Real, on va tastar el mosto, una mena de codonyat i, finalment va anar a parar a Còrdova, a El Viso de los Pedroches, al nord de Còrdova capital.

Recordava, amb un punt d'ironia, que ell, sempre que podia, a més a més de fer la seva feina de sanitari, no podia oblidar la seva passió per l'escriptura. A El Viso de los Pedroches ell dirigia un butlletí de propaganda que

es deia *La Trinchera* des d'on, la moral que no falti, mirava d'esperonar els soldats per tal que continuessin la lluita amb força. Recordava que el darrer número del butlletí parlava del "No pasarán" i, en realitat, l'enemic els estava desbordant per tot arreu i, de fet, ja estava a El Viso i els havia fet presoners. M'explicava que en les darreres setmanes ni tan sols tenien munició adient per a les armes. En el moment de ser fet presoner, ell va llençar la seva petita pistola pensant que si els nacionals el trobaven desarmat serien més benèvolts.

L'Antoni Casademont recordava que la força de xoc dels feixistes sempre estava formada per la Legió o pels cossos de marroquins. En el seu cas, li va tocar un d'aquests darrers. Tenien molt mala fama d'extremadament violents i de no respectar cap convenció de la guerra. Ell va amagar en uns gerros el diari que feia conjuntament amb quatre companys més. Estava convençut que en molt poc temps podria tornar i recuperar-los ja que un règim com el franquista no podria durar gaire. Vertaderament, l'esperança és l'últim que es pot perdre.

EL CAMP DE CONCENTRACIÓ

Un cop fet presoner, va ser enviat a un camp de concentració situat, segons ell, a Villanueva el Terrible o Pueblonuevo el Terrible. Tinc la sensació que es tracta, possiblement, del poble que actualment es diu Villanueva de Córdoba, a prop de Pozoblanco. Es tractava, en tot cas, d'una població esclafada pels bombardeigs, on quedaven uns pocs murs en peu. Les cases que havien patit menys la destrucció servien per a allotjar els oficials i els soldats que els vigilaven. Aquest camp de concentració va quedar en el record de l'Antoni com una de les pitjors experiències viscudes. Recordava un tancat de filferro espinós, on hi havia un cràter d'obús ple d'aigua que feien servir per beure, bullida si podien per mirar d'evitar el tifus, per rentar i per fer algun menjar. Recordava les humiliacions rebudes, els insults, els cops de peu i, sobretot, aquell desencís, l'amargor del vençut. Aquella experiència terrible es va perllongar durant un temps indeterminat, ja que va perdre totalment el sentit del temps en no tenir cap calendari ni sistema per poder conèixer els dies de la setmana.

En aquest camp de concentració els nacionals van aplegar els presoners que van fer en la desfeta final d'aquella part d'Andalusia. Deia que qualsevol gos rep millor tracte que el que van rebre ells en aquell lloc. Tothom havia llençat o perdut els seus documents d'identitat, ningú sabia del cert com es deien els seus companys captius. L'alimentació era molt escassa: un "xusco" per a dos, (reconeixia, però, l'Antoni, que aquell pa era escàs però de força bona qualitat), una llauna de sardines per a dos també i, de tant en tant, un grapat de figues seques. Després de pocs dies d'estada en el camp, els presoners començaven a caminar trontollant en un estat d'extrema debilitat. Com en tantes altres ocasions que he sentit testimonis de persones que han estat en camps de concentració, també l'Antoni Casademont m'explicava de quina

manera partien el “xusco” entre els dos que l’havien de menjar de manera que no quedés ni una engruna més en un costat o en l’altre. Com no podien tenir cap mena de ganivet, el partien amb una llauna una mica esmolada, mesurant al mil·límetre i, després, qui havia fet el tall, amagava darrera seu els dos trosos, de manera que l’altre pogués triar quina mà volia.

Però mai no havia pogut oblidar el que ell qualificava de conducta criminal sense pal·liatius: un dia, sense que res ho fes pensar, el ranxo va ser de grans quantitats de cigrons i trossos de cansalada. No cal dir que aquells presoners, afamats, es van llençar com bojós a menjar aquell àpat amb la golafreria de qui ha passat molta gana. L’Antoni, que havia estat sanitari, sabia que tots ells tenien l’estómac reduït a la seva mínima expressió i que la golafreria els portaria a la mort. Fent ús del seu autocontrol, va menjar uns cigrons sense cansalada, en va amagar uns quants més per a un altre moment i va veure, amb desesperació, els efectes mortals d’aquell tiberi en alguns dels companys que s’havien deixat portar per l’instint natural. D’això l’Antoni en deia assassinat encobert, conducta criminal.

Recordava l’Antoni que havien arribat a bullir herbes silvestres com a verdura, però que, fins i tot, les herbes van arribar a faltar. I que, en ocasions, havien menjat herbes que eren tòxiques, la qual cosa també havia provocat alguna mort, sobretot tenint en compte l’estat de debilitat i el baix grau d’autodefenses dels presoners. Jo he vist fotografies del camp de concentració de Ribesaltes on, efectivament, no es pot veure cap mena d’herba, ja que eren menjades per aquella pobra gent afamada.

En aquest camp de concentració no hi havia cap mena de tribunal de justícia, sinó que era només un lloc on entaforar tots els presoners de guerra i allà s’estaven sense poder fer res, tapats amb una manta que encara conservava com a record d’aquelles setmanes amargues. La fuga era impossible. A on anar, dèbils, plens de polls, sense cap mena d’ànim? Com saltar els filferros espinosos i burlar la vigilància? Aquelles persones havien deixat de ser-ho, i només els quedava l’últim instint animal per aconseguir la supervivència. No es podia treure del cap aquell company que va morir menjat literalment pels polls, que va quedar, segons deia, com momificat i que, a sota de la pell, gratant, només van poder trobar grans quantitats d’aquells paràsits.

I per acabar d’arrodonir la humiliació, l’Antoni recordava els espolidors, els voltors que s’aprofitaven de la desgràcia aliena que eren, com és natural, els propis vigilants del camp. Canviaven una mica de tabac per un rellotge, un tros de pa per un anell. Qualsevol favor es podia comprar si disposaves d’alguna cosa valuosa per fer un canvi, fins i tot es podia aconseguir rebre la visita d’algun familiar. Un d’aquests espolidors es va acostar un dia a la tanca de filferro i va demanar si, entre els presoners, hi havia algú de Girona. L’Antoni va aconseguir que aquest home li proporcionés els estris necessaris per tal de poder escriure als seus pares a Figueres. Així els seus pares van poder saber que el seu fill estava viu, però vivint en molt males condicions en un camp de concentració de la província de Còrdova. L’Antoni demanava a la seva família que li aconseguissin uns avals que li permetessin

sortir del camp, ja que es trobava al límit de les seves forces físiques i morals. Però també demanava que aquests avals els portessin personalment ja que, per correu, no hi havia cap garantia que arribessin.

Un temps més tard van arribar els avals, aquells documents que podien salvar vides. En aquest cas, van avalar l'Antoni Casademont en Juli Moradell Campsolinas, militant de Falange a Figueres, considerat, evidentment, com a *afecto*, amo de l'empresa Curtidos Moradell on treballava el pare de l'Antoni i en Pere Navet Ribera, excaptiu dels *rojos* i també amic des de la infantesa del pare de l'Antoni, també considerat com a *afecto*. Cal dir que els avals signats per *indiferentes* tenien molt poc valor. En Pere Navet va ser president de la Societat Erato i era una persona que sortejava molt bé qualsevol mena de compromís polític. Amb el canvi de règim, es va acomodar al nou sistema. Recordava l'Antoni que el seu pare li havia explicat que quan ells dos tenien uns catorze anys, s'havien escapat junts de casa per tal d'anar a la verema francesa, fer uns calerons i tornar a Figueres amb uns pantalons nous que no portessin pedaços.

Aquestes dues persones, que en aquell moment consten en el certificat com a industrials, certifiquen que l'Antoni era una bona persona, que no havia participat en cap mena d'aldarull, que va anar a la guerra obligat per la quinta, que no va pertànyer a la JSU fins després del 18 de juliol de 1936 i que no va tenir cap mena de graduació a l'exèrcit republicà malgrat els seus estudis. Finalment, es fan responsables de les activitats que pugui fer l'Antoni Casademont un cop alliberat. M'explicava que la política en les petites ciutats com Figueres era molt relativa. A l'hora de les eleccions, cadascú votava aquell partit que més li convenia, però que a la vida diària no es coneixien diferències polítiques entre les persones i es tenien molt més en compte els llaços familiars o laborals que qualsevol altra cosa. Per tant, no és estrany que el seu pare, simpatitzant d'ERC, pogués obtenir per al seu fill avals de persones tan vinculades, en aquell moment, amb el nou poder.

Aquest aval va ser portat personalment fins al camp de concentració per una altra persona amiga de la família que es va oferir a fer el viatge fins a Còrdova. Es tractava d'en Rafel Solà, que va fer el viatge per mirar de rescatar també a un altre noi de Vilanant que es deia Joan i que estava en el mateix camp que l'Antoni. D'aquesta manera, també les famílies van poder pagar el viatge d'en Rafel Solà a mitges.

Els avals van tenir el seu efecte i en Rafel Solà va fer cap a Figueres amb l'Antoni Casademont i en Joan de Vilanant. Del viatge en tren des d'Andalusia, menjat per la sarna, l'Antoni només recordava que, esgotat, s'havia adormit a terra del vagó, a sota d'un d'aquells bancs de fusta i que només s'havia despertat quan a Saragossa havien pujat persones que oferien cafè i esmorzar als viatgers.

Mai no va sentir l'Antoni cap desig de tornar a qualsevol dels llocs on havia estat presoner. Més aviat va fer esforços per oblidar-los. Contràriament, sí que va viatjar per tal de veure antics companys de presó o de batalló de treballadors.

PRIMER INTENT DE REFER LA VIDA

Quan va arribar a Figueres, les coses havien canviat molt. Va trobar una ciutat parcialment destruïda, però, sobretot, es va adonar d'allò que des d'aquell moment hauria de ser una constant en molt anys de la seva vida: l'haver de parlar amb compte, mesurar les paraules i saber, en tot moment, a qui t'adreçaves amb la desconfiança de si seria o no un confident de la policia. Aquest haver de parlar amb mitges paraules i sobreentesos va ser una de les tortures més grans que va haver de patir aquell comunicador a raig que va ser l'Antoni Casademont.

Va fer amistat amb el fill d'en Rafel Solà, un nen apocat i malaltís que va morir molt poc temps després. Realment es trobava sol, desplaçat i trist. Però encara havia de conèixer més penalitats i misèries d'aquella vida de derrotat que avui dia costen d'entendre però que van ser del tot habituals.

Un oncle seu, marit d'una germana de la seva mare, el va denunciar. Com deia, costa d'entendre, però va ser així. L'Antoni ho atribuïa al fet que aquest oncle tenia un fill, per a ell un cosí, gens dotat per a l'estudi i, aquest oncle, deixant-se portar per l'enveja i, afegeixo jo, amb ganes de quedar bé davant dels nous governants, el va denunciar amb els avals d'un empleat de Can Parés, la botiga de maletes i objectes de cuir del carrer Nou cantonada amb Caamaño, i el d'un baster que tenia la botiga al costat de l'església de l'Hospital, allà on ara hi ha la plaça del doctor Vila. Deia l'Antoni que havia aconseguit oblidar els noms d'aquelles persones, la qual cosa em costa de creure i penso que intentava més aviat no deixar testimoni davant meu del que havien fet aquestes persones.

Els motius de la denúncia són diversos i n'hi ha de vertaders i de falsos. Com deia abans, una de les qüestions és l'acusació d'haver fet un viatge a l'URSS, la qual cosa ja sabem que no és certa i l'Antoni, que sempre guardava tota la documentació, va poder demostrar que havia estat a Barcelona fent el curs de Quadres de la JSU. Un altre aspecte de la denúncia deia que havia arribat a Comandant de l'exèrcit republicà. Afortunadament, l'Antoni podia demostrar que havia acabat la guerra com a soldat de segona. També s'hi deia que se l'havia vist freqüentment en mítings de partits i organitzacions d'esquerres, la qual cosa era innegable. Tampoc podia negar l'acusació d'haver militat a la JSU. Se l'acusava d'haver anat armat pel carrer i l'Antoni reia quan m'ho explicava ja que ell, quan feia les desfilades amb els Pioners per anar a rebre els membres de les Brigades Internacionals a l'estació del tren de Figueres, portava una petita pistola per donar a l'acte un caire més militar, però prenia la precaució de dur-la sense cap bala. Finalment, el text de la denúncia deia que havia posat propaganda antifeixista a l'aparador de la paraigüeria, la qual cosa no ens ha de causar cap mena de sorpresa i val la pena explicar-ho. Quan l'aviació feixista va fer el primer bombardeig a la ciutat de Figueres, l'Ajuntament va recomanar, per tal d'evitar accidents, assegurar els vidres de les finestres i aparadors amb cinta adhesiva de manera que no caiguessin a la vorera en cas que l'ona expansiva d'una bomba els fes esclatar. L'Antoni, enginyós com pocs, va seguir les instruccions de

l'Ajuntament en el vidre del petit aparador de la paraigüeria. Però va aprofitar l'avinentsa per reflectir el seu pensament. La cinta adhesiva semblava la tela d'una aranya i, en el centre, va pintar un aràcnid gros i lleig amb tinta xinesa que duia, en el seu lloc, una creu gammada.

En ser denunciat, va ser detingut d'una manera una mica surrealista. Com que no hi havia prou policia i Guàrdia Civil, el va anar a buscar a casa seva un comerciant de Figueres, anomenat Oliveres, que anava armat amb una escopeta de caça que li penjava d'una espatlla. D'aquesta manera tan poc ortodoxa va haver de presentar-se en el local de la Falange Española, que, justament, estava en el mateix local que havia estat la seu de la JSU, a la Rambla, just a sobre del Cafè Continental. Li van fer tota mena de preguntes i ell responia afirmativament a totes les que tenia constància que ells podien saber. Va poder amagar tot allò que li semblava que no podien conèixer. En aquells moments va tenir molt mala memòria per als noms i afirmava, amb orgull, que amb la seva declaració no van poder fer cap mena de detenció. Va parlar d'uns coneguts seus, txecs, que era totalment impossible que fossin coneguts per la policia ni per la Falange. Cal també deixar constància que eren habituals els malnoms, els motius i els noms de guerra. M'explicava l'Antoni que els quatre que feien el diari quan van ser fets presoners a El Viso tenien els següents noms de guerra: l'Antoni era Kalin, un altre es feia dir Ilich, hi havia el Torelló, pel seu lloc de naixença, i un andalús que es feia dir el "uno más". No va negar la seva militància i va justificar la seva dedicació als Pioners per la seva vocació de mestre i va al·legar que en aquells moments no funcionaven les escoles i que algú havia de mirar per la cultura dels nens. També va dir que havia participat en el "Socorro Rojo" per motius humanitaris. Va poder demostrar que mai no havia estat a l'URSS i que mai no havia passat de soldat de segona en l'exèrcit de la República. Deia que allà mai no el van maltractar, però que sí que havia vist un home, assegut en un vàter, que havia rebut una bona pallissa.

Després de passar pel local de la Falange, va anar a la Guàrdia Civil, que estava en aquells moments en l'edifici de la pujada del Castell que havia ocupat tant de temps l'Ajuntament. Allà va poder veure, per primer cop, el nom de les persones que l'havien denunciat. L'Antoni deia que feien servir molt l'arma psicològica, que buscaven crear ressentiment, provocar altres denúncies com a conseqüència de l'enrabiada, que el denunciat se sentís molt malament, indefens, abandonat de la seva pròpia família.

Des de la Guàrdia Civil cap a la presó. Van deixar que passés per casa seva a agafar una tovallola, el raspall i la pasta de dents. Li va dir a la seva mare que anava a la Torre d'en Meno, que era com es coneixia popularment la presó de Figueres, ja que el seu director es deia Meno de cognom. Des de la caserna de la Guàrdia Civil fins a casa seva va ser conduït, sense emmanillar, per un número que anava tot passejant amb la seva xicota. Des de casa seva a la presó, a part de per la *parella*, també va ser acompanyat per la seva mare. En el moment del comiat, va coincidir a la porta d'entrada de la presó, amb el carrabiner José Limarte i Serna, que també ingres-

sava en el centre penitenciari, amb qui es va beure a mitges l'ampolla de vi que la mare de l'Antoni li havia portat i que no va poder entrar per ser vi i per ser de vidre.

Des del moment que va entrar en la presó, el 25 de maig de 1939, va haver de fer la quarantena que, en principi, havia de ser una temporada d'aïllament i, en realitat, va suposar estar tancat en una gran nau amb tota mena de delinqüents comuns. Dormia, com en tot moment de la seva llarga estada en diferents presons, en una màrrega de palla. Superada la quarantena, va ser tancat a la cel·la número 1, la primera que hi ha a la planta baixa, entrant a l'esquerra. Aquestes cel·les estaven pensades per a acollir un presoner i, en aquells moments, ell era el quart. En ser el nouvingut, va haver de dormir de través just al costat de la porta, amb la qual cosa era el primer que s'havia de llevar en tocar diana o si es donava qualsevol circumstància.

A la presó de Figueres hi havia presoners polítics als quals se'ls pressuposava una estada llarga. Els seus companys de cel·la van ser:

- L'exalcalde Xirau, qui havia posat la primera pedra de la nova presó i ara hi era presoner. L'Antoni el recordava, tot primmirat, molt metòdic, amb una gran barba que s'arreglava i pentinava sense fer servir cap mirall, ja que estaven prohibits.

- En Josep Cairó i Soms, músic i home dedicat al disseny. Es van conèixer a la presó, es van fer amics i la seva bona relació va perdurar fins a la mort d'en Josep al 1998.

- Un capità de carrabiners, Roca de cognom, natural de Girona. Anys més tard, l'Antoni baixava a veure'l a Girona on regentava una botiga de licors a la carretera de Barcelona.

La presó de Figueres no era de les més dures. De fet, de vegades, l'Antoni es negava a cantar el *Cara al Sol* i els funcionaris li demanaven, per favor, que el cantés, que no els posés en un compromís. Com que alguna vegada havia persistit en la seva negativa, llavors sí, però sense violències, que l'aïllaven en una cel·la al llarg d'un dia. Cal afegir que joves dretans de Figueres suplien voluntàriament la manca de funcionaris a la presó i que alguns d'ells eren coneguts de l'Antoni de l'època de l'Institut. Malgrat les diferències ideològiques, ja hem dit que en una petita ciutat com Figueres prevalia la coneixença i l'Antoni, en general, va rebre bon tracte.

Queda palès que l'Antoni estava a la presó sense haver passat per cap judici i només per haver estat denunciat. Després, mentre ell s'estava a la presó de Figueres, van fer les *averiguaciones*. Si haguessin trobat proves importants en contra seva hauria anat a una presó més important i més dura, lluny de la seva família. Però com que no va ser així, el van enviar, al cap d'uns mesos, concretament el 30 d'octubre de 1939, a un camp de concentració al barri d'Horta de Barcelona. De totes maneres, ell va arribar a aquest camp de concentració amb aquella marca inesborrable de la D de *desafecto*. Li semblava recordar que estaven a l'aire lliure, en tendes de campanya. A Barcelona i rodalies, l'Antoni tenia una part de la família Auguet, que li portaven a Horta una mica de menjar i companyia.

EL BATALLÓ DE SOLDATS TREBALLADORS

En aquestes circumstàncies, com que el jovent d'aquella època havia quedat delmat en els camps de batalla i la situació internacional estava d'allò més tensa, molts joves van passar, entre la guerra i el servei militar, uns set anys. En aquell moment estaven cridant la quinta de l'Antoni i demanaven gent per incorporar-se als batallons de treballadors. Els vençuts feien el servei militar en aquestes institucions. En un d'aquests batallons, cap al maig de 1940, va estar refent la teulada de la Universitat de Cervera, que era un edifici molt simbòlic per al nou centralisme. Va estar treballant, a pic i pala, en l'eixamplament de la carretera que portava a les mines de carbó de Fígols, a prop de Guardiola de Berguedà, per tal que poguessin passar-hi camions més grans. Recordava que en les èpoques més fredes, els camions alentien la marxa per tal que els soldats treballadors poguessin agafar unes palades d'antracita de la caixa i fer una foguera per escalfar-se una mica. També va estar a Martorell, refent un dels ponts sobre el riu Llobregat. Ell, en mig de tot, encara tenia sort, ja que podia disposar d'una mica de diners i, convidant a cerveses els superiors, podia obtenir un cert tracte de favor.

M'explicava l'Antoni, ple de sinceritat, que el treball en aquests batallons no era esgotador i, si et mostraves submís, no hi havia maltractaments. Malgrat tot, de vegades, els vigilants tenien comportaments arbitraris i aplicaven càstigs del tot injustificats. Un dels més freqüents era rapar al zero els presoners. L'Antoni no podia evitar d'esgarriar-se quan veia la gent jove amb el cap pelat per caprici. Ell pensava que, de vegades, fins i tot estaven millor que els que van tenir l'honor d'estar en l'exèrcit regular. Confessava l'Antoni que, de fet, no es mataven a treballar i el menjar estava força bé. Això sí, era fer perdre el temps al jovent.

Recordava, amb deler que, quan estaven a Martorell, van decidir uns quants escapar-se al ball de Nadal. Ell no sabia ballar, però tenia companys que ho feien molt bé, tant que van cridar l'atenció de totes les noies del ball i, malauradament, també la d'un sergent, que va patir el desaire que la noia amb la qual ballava el deixés plantat per anar-se'n amb un d'aquells nois nous tan eixerits. El sergent es va adonar que, malgrat els intents per dissimular, aquells nois eren soldats treballadors sense permís de sortida. Tot es va resoldre al dia següent amb unes quantes bufetades, puntades de peu i algun cop de pal. Tampoc van poder sortir al ball de Cap d'Any. Però em va fer l'efecte que l'Antoni ho recordava més com a anècdota que com a tortura.

Després d'un any o any i mig d'estar voltant per totes aquestes poblacions, l'Antoni Casademont es va poder beneficiar, per primera vegada al llarg de la seva perllongada vida militar, d'un permís quadrimestral. De fet, fins i tot, el va poder rebre abans que la resta dels companys perquè li van comptar el temps que havia estat a la presó de Figueres. Per tant, va poder tornar a Figueres i abraçar la seva família. Recordava, amb emoció, el patiment dels seus pares que havien de suportar el que ell anomenava "el pes dels seus exilis".

Com que era una persona emprendedora i optimista, va començar a planejar el seu futur professional. Novament va aparèixer la seva profunda vocació

de mestre i va fer els primers contactes per tal d'establir a Figueres una sucursal de l'Acadèmia Cots, on preparaven els alumnes per tal de fer oposicions a funcionaris públics, ensenyaven cultura general, mecanografia i taquigrafia, etcètera. Encara guardava, quan el vaig conèixer, els tríptics de propaganda que havia fet imprimir. Ja tenia un bon grup d'alumnes matriculats i, el dia que havia de fer l'acte d'inauguració de la nova seu de l'Acadèmia Cots, el van tornar a cridar per tal que s'incorporés a un camp de concentració, en aquesta ocasió, a Reus. Quin desencís! Quina desesperació! Com que ja tot estava muntat, la matrícula feta i els alumnes esperant el començament de les classes, va traspasar l'Acadèmia a Rafel Pallissera i Cristau, company seu d'estudis de batxillerat, mestre professional, encara que era una persona que no sentia la vocació de l'ensenyament com l'Antoni.

Un cop a Reus, començaven un cop més la successió d'arbitrarietats i injustícies. Va triar anar a un batalló de treballadors a no recorda quin punt de Catalunya, però va resultar una enganyifa, ja que en aquell punt de destí només van estar-hi dos dies i després van ser destinats a Andalusia, concretament al costat de San Roque, província de Cadis, a tocar de Gibraltar. Era difícil anar a parar més lluny de Figueres. Deia l'Antoni que l'havien fet presoner a Andalusia i, ara, hi tornava. Semblava el seu destí de derrotat.

I així va començar la seva llarga estada al 17 batalló de treballadors, format per quatre companyies, que tenia l'encàrrec de refer la línia fèrria que unia Algesires amb Ronda. En arribar a Pinar Rendón, allà on estava el campament, molt a prop de l'estació de tren de San Roque, li va prendre la filiació un mallorquí resident a València, amb el qual encara es cartejava. Aquest mallorquí, que estava a punt de llicenciar-se, es va adonar de la vàlua de l'Antoni per fer les feines d'oficina que ell feia i li va proposar anar a Plana Major. L'Antoni va acceptar encantat i van quedar que li faria un informe molt favorable de manera que el sergent Palomino el triés per a l'oficina. Semblava que s'obria una esperança, però mentre que el mallorquí no es llicenciava, aquí sí que va conèixer l'Antoni la duresa d'un camp de treball.

El treball era duríssim. Calia arrencar la pedra de la pedrera de Castellar de la Frontera, que era una feina molt feixuga que tenien assignada de manera especial els bascos i asturians, i després transportar-la, esmicolar-la i portar-la allà on calgués del traçat ferroviari. El menjar era pèssim, els oficials s'embutxacaven els diners que rebien per alimentar la tropa i els donaven uns menjars escassos i de molt baixa qualitat. Sovintejaven els càstigs per qualsevol cosa i, normalment, eren càstigs del tot arbitraris.

Després de quinze dies terribles, finalment va ser reclamat des de la Plana Major i les seves condicions de vida van millorar sensiblement. Estava a les ordres del caporal Jesús Lanz Romero, un basc instruït, que el va prendre al seu servei. Podia dormir en una tenda de campanya on disposava d'un llit, acompanyava el caporal a San Roque i treballava en l'obertura de l'arxiu del batalló. Procurava ser molt eficaç en la feina, en primer lloc perquè això era inherent a la seva persona i, després, perquè sabia que si estava ben considerat pels superiors era més fàcil poder influir a favor dels companys.

Potser una de les coses que més el van sorprendre d'Andalusia era el seu endarreriment social i econòmic comparat amb Catalunya. Encara avui li costava creure que hagués vist com les noies passaven la tarda matant-se els polls entre elles. Però també va sorprendre molt a les noies andaluses el tarannà dels catalans. Elles deien que ells sí que sabien parlar a una dona. Hi havia unes grans diferències culturals, però també de formació, entre les joventuts catalana i andalusa.

Com a Plana Major van ser traslladats a l'estació de Gaucín, més o menys a meitat de camí entre Algesires i Ronda. I en aquells moments es va produir una d'aquelles circumstàncies que canvien la vida: el seu caporal va ser llicenciat i el sergent Palomino va ser destinat, no se sap amb quin grau de voluntarietat, a la "División Azul". Com a resultat, l'Antoni Casademont, soldat treballador, va quedar com a responsable d'aquella Plana Major on hi havia disset persones *enxufades*. Set o vuit, tots catalans o madrilenys, n'eren els oficinistes. La resta eren sabaters, fusters i gent de diversos oficis que feien feines a les cases particulars del Comandant Arturo Abot Figueroa i de la resta de l'oficialitat.

L'Antoni Casademont no podia reprimir un cert sentiment de vergonya quan m'explicava aquesta part de la seva vida. Realment ho van passar molt bé, malgrat estar en un batalló de soldats treballadors. La feina a fer, que bàsicament era portar l'arxiu i portar el control de les nòmines, estava enllestida ben ràpidament. La resta del dia era lliure. Però ells sabien que a Sierra Carbonera hi havia un batalló de càstig, on les persones morien en mig de les més grans atrocitats, carregant pedres a l'esquena subjectades amb un aparell de filferro. No coneixia supervivents del batalló de càstig de Sierra Carbonera.

Malgrat tot, se la van jugar falsificant salconduïts tot imitant la signatura del comandant i la del tinent pagador, en Jaime Juanola, i posant els segells corresponents que ells tenien a l'oficina. D'aquesta manera van aconseguir que diversos companys poguessin anar a passar uns dies a casa seva. També, i d'altra banda, com gestionaven les nòmines, els oficials amb fama d'intransigents, borratxos o arbitraris, mai no aconseguien cap mena d'avançament de la paga o, si podien, els la bloquejaven el màxim de dies possible. Però també col·laboraven amb molt de sigil amb els maquis que operaven per la Serranía de Ronda. Si qualsevol d'aquestes coses hagués estat descoberta, el destí era Sierra Carbonera.

Em va sorprendre que els soldats dels batallons de treballadors cobressin una nòmina. Realment, segons deia l'Antoni, el que arribava era una quantitat de diners per a cada soldat, creia recordar que 300 pessetes al mes, de les quals es descomptaven les despeses de manutenció i d'altres. El que quedava, *las sobras*, eren diners de butxaca per als soldats. Segons m'explicava, això donava per fumar, per a alguns segells per escriure a la família, per enllustar les botes i per fer, de tant en tant, un got de vi. Realment eren els oficials els qui feien el negoci, declarant un descompte gran en concepte de manutenció i donant a la tropa menjar de baixa qualitat.

Amb les precaucions lògiques, ells continuaven organitzats i discutien sobre el futur de la seva situació. Es van adonar que el règim franquista insis-

tia molt que en aquells batallons de treballadors hi havia persones dolentes, delinqüents, l'escòria de la societat. Els nens, fins i tot, els demanaven on tenien la cua de dimoni ja que, a ull nu, tampoc els veien el banyam. L'objectiu que es van fixar, doncs, va ser el de mirar de congeniar amb la població civil de la zona per tal que la gent s'adonés que la propaganda oficial mentia. D'altra banda, també van pensar que aquella població portava ja molts anys sota la repressió feixista i que convenia mirar de trencar aquesta situació.

Em comentava l'Antoni que, després d'anys de democràcia, encara no s'havia pogut palesar la violentíssima repressió feixista i, en canvi, la gent encara tenia molt present, atida per la propaganda franquista, aquella violència incontrolada que es va fer a la zona republicana els primers mesos de la Guerra.

Com a via per demostrar a la gent que no eren els dimonis que els havien dit i, també, per mirar de distreure la població de les seves desgràcies, van preparar una obra de teatre, un sàinet, que es deia *El timbre que no suena*. Com que en el batalló no hi havia dones, van aconseguir la participació de tres noies de la població. Va ser un gran èxit. També per als oficials de l'exèrcit, que es van poder presentar com a persones comprensives i preocupades per la cultura. Però quan es van plantejar la possibilitat de fer representacions en altres pobles, va arribar la prohibició de tornar-la a fer. Cal dir que va ser una manera molt efectiva de reclamar la seva dignitat.

El gener de 1943 es va dissoldre el batalló, van haver de presentar els comptes de liquidació i es van assignar ell mateixos –avantatges d'estar a l'oficina– els destins dins de l'exèrcit regular. L'Antoni va triar Sanitat. I aquí el tenim, com a soldat del Glorioso Ejército Español, fins al juny de 1943, quan va obtenir la llicència definitiva. D'aquests sis mesos recordava haver estat en un campament en un lloc indeterminat de la província de Sevilla sense fer absolutament res. Recordava que, per distreure's, jugaven al futbol, que era una activitat en què no destacava gens. Tothom estava més pendent de quan arribaria la llicència que de res més.

SEGON INTENT DE REFER LA VIDA: EL MÓN DE LES ASSEGURANCES

Finalment, com deia, el 12 de juny de 1943, l'Antoni Casademont va aconseguir la llicència definitiva. Va tornar a Figueres, però tenia moltes dificultats per a trobar feina. No oblidem que portava la D i rebia tota mena de qualificatius, com *rojo*, *separatista-masón*, etc. Va buscar la professió on no fos necessari presentar el *Certificado de penales* i va topat amb el món de les assegurances. En Pallissera, el pare d'aquell company de classe al qual li havia traspassat l'Acadèmia Cots, li va oferir de fer alguna assegurança per a la companyia francesa Le Patrimoine, en la qual ell havia treballat. L'Antoni va mirar de fer alguna pòlissa d'assegurança per aquesta companyia, bàsicament, com a mode de subsistència. Confessava que no tenia, en aquells

moments, ni idea d'aquell món professional fins al punt que havia hagut de demanar què era allò de la responsabilitat civil. Però no era home que s'es-pantés per no saber una cosa. No era cap problema si el que calia era estudiar i preguntar. Presumia que una constant en la seva vida era voler aprendre sempre més d'allò que li interessava. Per tant, l'Antoni, des de Figueres, escrivia contínuament cartes al senyor Pallissera, que s'estava a Barcelona, fent-li tota mena de preguntes sobre aquella nova professió. Recordava l'Antoni que el seu gran obstacle professional era el Sr. Godoy, que també es dedicava al negoci de les assegurances. I m'explicava unes anècdotes tristes, però que possiblement poden reflectir força bé quin era l'ambient d'aquella època a Figueres. El Sr. Godoy era pare d'un noi, company de batxillerat de l'Antoni, que va morir sent membre de la Divisió Montserrat, aquell cos dels voluntaris dretans de Catalunya que va lluitar al costat dels franquistes. Quasi tots van morir en el front de l'Aragó, entre ells, el fill del Sr. Godoy. Acabada la guerra, aquest home estava trist i ressentit i, segons l'Antoni, anava a buscar la seva clientela entre les persones que havien tingut una certa vinculació amb l'esquerra, fent-los xantatge i insinuant que si no li feien l'assegurança "ell sabia coses del seu passat". També feia servir el recurs emocional de com-moure el possible client explicant la desgràcia de perdre un fill a la guerra i de la seva bona relació amb el nou poder. La quota de mercat de l'Antoni també estava entre les persones de passat progressista, que eren qui ell coneixia millor i les que, potser, voldrien ajudar-lo en aquests començaments professionals, però les amenaces del competidor feia que els clients es decantes-sin per les ofertes del Sr. Godoy i no pas per les seves.

En aquells moments, en Pallissera treballava com a comptable de la joie-ria Roca del passeig de Gràcia de Barcelona, però estava a punt de deixar-ho per tal d'obrir a Barcelona una agència de la Compañía de Seguros Mediodía per a la qual necessitava personal. No cal dir que va oferir la possibilitat de treballar a Barcelona amb ell a aquell amic del seu fill que mostrava tant d'in-terès per la professió. L'Antoni va acceptar encantat, però va sorgir una difi-cultat darrera: no li podien fer cap contracte de treball ja que no constava als arxius del sindicat vertical ni com a treballador ni com a aturat. A Figueres va ser impossible que alguna persona fes la trampa de contractar-lo ni que fos de manera fictícia. Ningú no volia arriscar-se amb aquell *rojo*. Una germana Auguet que vivia a Badalona, casada amb un falangista que treballava a *Sindicatos*, va aconseguir que el marit li fes un certificat on constava que l'Antoni estava aturat i residia a Badalona. Amb aquell document, obtingut d'aquella manera fraudulenta i que ens parla com era ja d'encarcarat i corrup-te aquell nou sistema, l'Antoni va poder ser contractat per la Compañía de Seguros Mediodía per tal de treballar portant la comptabilitat, la qual cosa ja dominava des dels seus estudis de batxillerat i des de la seva època als bata-llons de treballadors a Cadis.

Feinejava amb entusiasme portant els comptes, però a ell li agradava més el carrer, l'aire lliure, el tracte amb la gent d'aquella ciutat gran de veri-tat. L'empresa li encarregava, quan acabava la feina de ploma, anar a fer petites gestions al carrer com, per exemple, comprovar en quin estat es tro-

bava un immoble que volia contractar una pòlissa contra el robatori. Revisava la casa, parlava amb els veïns i, finalment, feia un informe on s'aconsellava fer o no fer l'assegurança. Recordava l'anècdota d'un taller que declarava molts accidents de treball. M'explicava que, en aquells moments, no existien les inspeccions del Ministerio de Trabajo i que la normativa era tan laxa i superficial que els empresaris feien el que volien. Ell va estudiar aquestes normatives insuficients i va fer canviar, amenaçant el propietari de deixar-lo sense assegurança, l'emplaçament de les màquines del taller, ja que estaven massa juntes segons deien les normes i aquesta era la causa dels sovintejats accidents.

Amb el seu tarannà obert va conèixer figuerencs residents a Barcelona i va convèncer-ne uns quants de fer-se assegurances amb la seva empresa, amb la qual cosa, començava a tenir allò que ell anomenava "la seva pròpia cartera de clients". Les coses anaven tan bé i els seus caps el veien tan decidit i emprenedor que li van encarregar muntar la sucursal de l'empresa a Saragossa. Tenia les mans lliures per triar el personal, muntar l'oficina i fer aquella feina tan poc agràida que es diu obrir mercat. Mediodia tenia plena confiança en aquell treballador. I l'Antoni tenia vista per triar un bon emplaçament per a l'oficina i sabia distingir molt bé la persona humil i emprenedora que li podia donar bon resultat d'aquell que era un cregut que no trigaria a portar problemes. I la cosa va funcionar tan bé que li van proposar anar a València com a director de sucursal. No eren bromes per a un jove amb el seu passat i els seus pocs anys d'experiència. València era la primera de les ciutats de segona fila d'Espanya. Les condicions eren impressionants. Fins i tot disposava d'habitatge en el mateix edifici de l'oficina. Ara sí que tenint una bona feina i un bon sou es podria casar. Cal no oblidar que també havia aconseguit uns estalvis de 10.000 pessetes de les de llavors i només li faltava anar a buscar els bitllets per a fer el viatge de noces a Madrid.

VIA LAIETANA: L'HORROR

Però, de nou, torna a aparèixer la maledicció del passat. El 15 d'abril de 1945 el detenen a Barcelona de forma preventiva. Ell ho atribuïa al fet que Franco no sabia com reaccionarien els aliats amb el seu règim un cop acabada la II Guerra Mundial. La policia va rebre l'ordre de detenir totes les persones amb antecedents polítics per tal de no tenir elements incontrolats en el carrer que poguessin demanar la intervenció dels aliats contra el feixisme espanyol. La repressió va ser brutal i indiscriminada. Aquí comença una de les parts més fosques i terribles de la peripècia d'aquest home entranyable.

L'Antoni Casademont, no podia ser d'altra manera, no havia deixat l'activitat clandestina. Ell portava la vida normal que el seu passat republicà i les seves estades als batallons de treballadors li permetien, però, també, seguia vinculat a les cèl·lules clandestines del PSUC. De fet, com ell mateix explicava, del funcionament d'aquestes cèl·lules en sabia més la policia que els seus propis membres. Tot es feia amb una gran prudència i enmig d'un estric-

te secretisme. La situació política no permetia cap exhibició. Les cèl·lules del PSUC, segons deia, eren les millor organitzades. Va haver de ser reconegut personalment per un antic membre de les JSU per tal de poder entrar en l'organització clandestina.

Una de les coses que feia, regularment, l'Antoni era recollir diners per a ajudar els companys que estaven presos. L'altra era fer d'allò que en argot de la clandestinitat se'n diu *fer d'estafeta*. És a dir: recollir papers o documents en un punt i deixar-los en un altre. El partit editava exemplars informatius, pasquins i pamflets. L'Antoni recollia el que ja estava escrit i en corregia les faltes d'ortografia en català. D'altres vegades, en lloc de corregir les faltes, redactava textos sobre els temes que li demanaven i els deixava en un pis que tenien llogat on els recollien els companys que havien de fer les còpies. Posteriorment, una altra cèl·lula repartia aquells escrits a les bústies o els enganxaven en fanals o allà on es podia. Aquesta era feina de la cèl·lula de divulgació i no pas de la de redacció, que era on estava l'Antoni. Els components de cada cèl·lula eren pocs i només un d'ells, que no sabien qui era, era l'enllaç amb la següent cèl·lula. Per a la policia era molt important determinar si l'element que havien detingut era, a més, l'encarregat de fer l'enllaç. I, realment, com deia, la policia sabia molt millor que ells el funcionament de l'organització.

Per a fer la seva feina, com es pot imaginar, l'Antoni no podia portar cap mena d'agenda i havia de memoritzar moltes adreces, telèfons i horaris de cites. Es tractava de ser el màxim d'eficaç, però també el màxim de prudent per tal d'evitar quedar *cremat* en aquell moment on tothom era molt necessari. I tot això portant una vida que cridés molt poc l'atenció en mig de la por, la sospita d'haver estat reconegut, la mirada d'aquell home que pot ser un policia secret, l'enllaç, en Manolo García, que ja ni tan sols no va poder obtenir la llibertat provisional, que no arriba en el moment acordat, etc.

L'orgull de l'Antoni era haver pogut mantenir-se ferm en allò que deia i, ni tan sols sota les més cruels tortures, haver delatat cap dels companys. La seva va ser l'última de les detencions que va poder fer la policia estirant aquell fil. La detenció va arribar com a conseqüència de la caiguda d'un grup dels anomenats *guies*, persones que travessaven la frontera entre França i Espanya portant documentació, informació o instruccions de les activitats clandestines. El resultat de l'operació va ser que la policia va poder detenir un grup de sis o set guerrillers i algun càrrec directiu de l'aparell del PSUC. Una d'aquestes persones era l'encarregada de la propaganda a l'interior d'Espanya i així va ser com la cèl·lula de l'Antoni va ser detinguda.

Quan va ser detingut, com deia abans, el van portar als soterranis de la temible Comissaria de Via Laietana. Deia l'Antoni que, encara ara, si no tenia cap més remei que passar per aquell carrer, ho feia per l'altra vorera. De totes les hores de filmació que tinc, possiblement aquest és el moment on vaig veure'l més afectat. De fet, en aquella Comissaria, el van posar tan al límit humà que va arribar a preferir que li disparessin el tret al cap amb el qual l'amenaçaven. Va patir la tortura, el terror i la inseguretat de mai no saber quina arbitrietat patiria. Barrejat amb l'escòria de Barcelona que feien tasques de

xivatos era plenament conscient que en qualsevol moment podia ser afusellat o, directament, mort a cops.

Explicava l'Antoni que molt pitjor que el patiment físic és el patiment d'esperit. Perdre la consideració de persona, ser menys que un animal. Perdre el món de vista. Qui ets? Què fas? Per què lluitar per la vida si el més fàcil és deixar-se morir? Per què haver de suportar tot això quan hi havia un futur a València? No cal dir que els terminis legals de detenció no existien, que no podia veure ningú de la família i que, de fet, estava aïllat sense poder comunicar, sense advocat i a les mans d'aquells torturadors com ho era el comisario Navarro o aquell altre policia aragonès que s'havia especialitzat a fer el paper de policia bo.

Després de cada sessió de tortures era tancat en una cel·la. Únicament hi havia un banc de pedra, on deixaven jeure aquell d'ells que estava en pitjors condicions. La resta, descansava a terra, literalment capiculats perquè era impossible encabir-s'hi d'altra manera.

Els interrogatoris eren exhaustius i feien servir qualsevol tècnica per tal d'obtenir la informació que buscaven. Recordava l'Antoni amb tota la seva cruesa la tortura que més vegades li van aplicar: assegut a una cadira, amb els peus en una altra situada al davant, tenia el torturador assegut sobre les seves cames. Amb una porra, sense presses i suaument li anava colpejant les plantes dels peus. El dolor es feia insuportable, recorria la columna i arribava a retronir en el cervell. Hi havia gent que no podia resistir-ho i es llençava, en un moment de descuït dels vigilants, per una de les finestres de la Comissaria. Aquests tipus de tortures, que no deixaven gaires marques, eren les més aplicades. La policia no volia tenir problemes si algun detingut amb influències podia demanar una revisió mèdica. De totes maneres, l'explicació més freqüent davant les lesions que presentaven els detinguts era que s'havia produït una baralla a la cel·la o, també, una caiguda fortuïta a les escales.

L'Antoni va conèixer els interrogatoris amb un focus davant la cara i també aquella altra macabra representació teatral del policia bo i el policia dolent. Va patir tota mena de tortures psicològiques i d'humiliacions. No cal que parlem dels insults i de les tècniques per trencar la seva moral i capacitat de resistència. Malgrat tot, no va patir, per exemple, els escuradents clavats sota les ungles dels peus i de les mans com altres companys. L'Antoni no es considerava cap heroi. Era incapaç de recordar quant de temps va estar a la Comissaria de Via Laietana, però podria ser entre una i tres setmanes. Haver passat per tot això no feia altra cosa que confirmar-li el seu rebuig del feixisme.

LA PRESÓ MODEL

Després d'aquest temps indeterminat, que pot ser d'aproximadament un mes, el 15 de juny de 1945 va passar, com a pres preventiu, a la presó Model de Barcelona, a la galeria dos, que era, juntament amb la cinc, la dels presoners polítics. Rapat al zero, amb el cos completament afaitat, després de pas-

sar per la dutxa freda i amb l'uniforme de la presó –una granota blava– tancat en una cel·la per a ell tot sol, l'Antoni va sentir la presó com a un alliberament i va reaccionar com una criatura, fent tombarelles i rebolcant-se a terra de la cel·la: li semblava haver sortit de l'infern i estar en el paradís.

Explicava l'Antoni que hi ha dos tipus de patiments: el de la tortura a Comissaria que et fa estar en absoluta i contínua tensió, sabent que qualsevol feblesa en una resposta pot ser gravíssima i que et poden matar en qualsevol moment i, d'altra banda, el patiment de la presó, més reflexiu, més mental, on l'absència de llibertat es converteix en una obsessió i el pensar en tot allò que podries fer al carrer es converteix, també, en una altra forma de tortura més refinada. Deia que no és possible explicar amb paraules el que es pateix en una presó, com són les cel·les de càstig, els aïllaments, el no poder fumar i la dependència de les arbitriarietats dels guàrdies. Però tampoc s'entén com tot això queda compensat en poder sortir mig hora o una hora al pati i poder parlar amb la resta de presoners. Sembla infantilisme, sembla contradictori, però en un lloc on manca absolutament la llibertat res del que serveix al carrer és útil allà.

I aquí, de nou, l'Antoni m'alliçonà d'una manera impressionant. L'única manera d'aconseguir la força mental per tal de combatre la tortura psicològica que és la presó és l'autodisciplina, l'equanimitat i la rectitud. Aquesta fortalesa és la que et salva i la que pot ajudar els companys en dificultats. És evident que el presoner és víctima de les injustícies, però, malgrat això, ha de ser tolerant ja que és amb ell mateix amb qui primer ha d'exercir aquesta tolerància. Sembla un contrasentit, però jo vaig ser testimoni de la força que tenien els ulls de l'Antoni per mirar que fos capaç d'entendre aquestes reflexions que em feia.

En aquest context, l'Antoni sempre va mirar de trobar la manera de fer feines a les presons que fossin beneficioses per als companys, una forma de sentir-se útil en aquell univers en què es buscava la degradació de la persona.

Quan va entrar a la presó, com era habitual, va haver de fer la quarantena en aquella cel·la per a ell tot sol. Com sempre, aquesta situació no va durar quaranta dies sinó, potser, uns quinze. Passat aquest temps va anar a parar a una cel·la normal amb quatre o cinc ferroviaris anarquistes, un dels quals ja era molt gran. Aquelles cel·les eren per a dues persones. Com que va ser el darrer en arribar, li va tocar, com sempre, posar la màrrega en el mateix pas de la porta.

Recordava l'Antoni que era obligatori anar a missa. Qui s'hi negava rebia una gran pallissa. Per a l'Antoni aquesta obligació no era res més que una petita molèstia més de la seva estada a la presó. De sobte, quan van arribar els cànctics, va quedar molt sorprès per la bellesa de les veus. No era gens estrany, ja que entre els cantants hi havia l'Emili Vendrell i l'Antonio Machín, aquest últim empresonat per haver assassinat la seva dona.

D'altra banda, recordava que a la presó passaven pel·lícules de cinema. Però els presoners polítics no tenien el dret de veure'l. De fet, però, sembla ser que a l'Antoni tampoc li quedaren gaires ganes de veure cinema a la presó ja que, en una ocasió en la qual va obtenir el permís especial per anar-hi, va

tenir problemes amb un intern de tendència homosexual que va pensar que la foscó era un bon aliat per a manifestar el seu desig.

Tampoc podia oblidar la censura en les cartes. Ell havia enviat o rebut moltes cartes en les que només es podia llegir “Queridos padres” i “un abrazo muy fuerte”. La resta era una taca vermella on era impossible llegir cap paraula del contingut. Aquest era un aspecte que l’havia fet patir molt: la persecució i els problemes que tenia la seva família més directa per culpa de la seva ideologia comunista. Els seus pares, per exemple, no obtenien mai un permís per anar cap a França i poder fer una miqueta de contraban de cafè o qualsevol altra cosa, tan útil en aquella Espanya de misèria. M’explicava, indignat, que el pitjor que havia fet el franquisme era atemptar contra la intimitat ideològica de les persones i tallar la circulació normal de les idees. D’altra banda, mai no podies obrir-te francament a ningú, ja que era impossible saber si aquella persona era realment de confiança o, pel contrari, era un *xivato*. I aquest complex no el va perdre mai. Va haver de conviure, ell que era home enraonador, desconfiant de tothom.

D’aquella estada a la presó, a part de la rutina de la vida d’un pres, també recordava que els presos es comunicaven entre ells pels tubs dels desguassos dels lavabos, primer fent servir la veu i, després, fent servir l’alfabet Morse. Recordava el neguit dels funcionaris en no poder localitzar d’on provenien els cops i com, quan havia arribat una notícia important des de l’exterior, per tota la presó sonaven els tubs transmetent aquella informació.

El millor record que conservava l’Antoni d’aquella estada a la presó Model era el de la primera vaga que van fer els interns amb la intenció d’obtenir un resso a l’exterior. Els interns sabien que s’havia afusellat arbitràriament, sense cap tràmit ni informació a les famílies, tres presos polítics. Quan els interns havien fet altres protestes, com ara negar-se a menjar, aquest tipus de protesta no tenia cap mena de transcendència cap a l’exterior i tot acabava amb unes pallisses i uns tancaments en cel·les d’aïllament. Va ser quan els presoners polítics van pensar donar caire públic a la seva protesta i van començar una vaga de comunicacions. Quan els parents anaven a la presó a parlar amb els seus familiars, aquests es negaven a sortir al locutori, amb la qual cosa, la preocupació pels motius pels quals no volien parlar s’anava fent cada cop més important. Amb els pocs contactes que tenien amb l’exterior van acordar que, un dia determinat, tots els familiars es concentrarien al carrer Entença davant la porta de la presó reclamant, fent tants escarafalls com fos possible, per l’estat dels seus presos. Aquell dia tocava que deu o dotze presos, entre ells l’Antoni, sortissin a comunicar. S’hi van negar i la situació es va posar molt tensa. Fins i tot el propi director bufetejava els presos. Van arribar a amenaçar-los amb les armes. Finalment, tal i com havien pactat entre ells, només un dels interns va sortir a comunicar als familiars que estaven bé després d’obtenir el compromís del director de la presó d’informar d’aquells afusellaments fets de forma anòmala. Per a ells, allò va ser un gran triomf.

L’estada a la presó Model, que en res feia honor al seu nom, es va perllongar fins al 20 d’agost de 1945. El 3 de setembre d’aquell mateix any va obtenir el certificat de llibertat provisional i s’havia de presentar, primer cada

quinze dies i després cada mes, a la Jefatura de Policía. M'explicava que només van retenir aquelles persones que creien més compromeses amb els maquis i amb els càrrecs dins del Partit Comunista i que els que, com ell, eren petites peces de l'engranatge, els van deixar marxar. Però potser el més greu d'aquella detenció va ser la frustració de no poder-se casar amb la Carme. La parella havia previst fer l'enllaç en aquelles dates. Una vegada més la repressió política interferia en allò més personal.

Va romandre a Barcelona, aquella ciutat grisa que passava fam. Recordava que era impossible sobreviure sense el mercat negre. Ell vivia en la pensió de la senyora Carme, una tieta de la que seria la seva dona, al carrer Balmes 12, 5è, cantonada a Gran Via. La senyora Carme havia anat a comprar amb cartilles de racionament falsificades i sempre procurava que un percentatge de la seva clientela fixa provingués del camp, de manera que li poguessin pagar amb mongetes o allò que més convingués. Concretament, l'Antoni va compartir pensió amb un fill d'en Josep Companys, germà d'en Lluís, que pagava la seva estada amb productes del camp d'El Tarrós.

NOVA DETENCIÓ I JUDICI. L'ESTADA A BURGOS

Però el 23 de setembre de 1947 tornà a ser detingut. Com ell mateix deia, la seva vida havia estat sempre més condicionada per les qüestions exteriors que per les seves pròpies decisions. Ell tenia, com ja he dit, l'obligació de presentar-se cada mes a la Jefatura de Policía. En aquella ocasió, en lloc de fer la tramitació rutinària, el van obligar a quedar-se i a baixar, de nou, als temibles soterranis d'aquell edifici. Deia l'Antoni que aquesta detenció li havia reforçat el seu antifranquisme encara més que la seva ideologia comunista.

En aquesta ocasió, l'estada en els soterranis de Via Laietana no va ser tan terrible com la vegada anterior, encara que l'Antoni sí que recordava la brutícia insuportable d'aquell indret, tràgic i depriment.

Des de Barcelona el traslladaren a la presó de Torrero, a Saragossa. El viatge el va haver de fer en tren, emmanillat en tot moment. Només d'arribar a la presó, ja va poder disposar d'un paquet que li havia fet arribar la seva empresa d'assegurances, pagat per la pròpia companyia i també pels treballadors. L'Antoni estava especialment agraït a aquesta empresa ja que, des que va ser detingut i durant un any, fins que l'empresa va ser absorbida per La Estrella, van pagar el seu sou íntegre als seus pares.

A la presó de Torrero només va estar-hi uns dies aïllat fent la quarantena. Des de Saragossa va ser traslladat a la presó de Yaserías, a Madrid. D'aquest viatge només en recordava que li havia demanat a un guàrdia civil que el custodiava que li afluixés una mica les manilles ja que se li botien les mans. La resposta va ser contundent: les hi va tancar encara més. L'altre membre de la parella, més jove, no només les hi va afluixar sinó que, a més, el va advertir de la presència d'una persona a Yaserías molt coneguda per ser un confident de la policia. Per tot això, l'Antoni, i tothom que estava en la seva mateixa

situació, tenia el problema de no saber en qui confiar. Ja he parlat del complex que això li va provocar quan havia de parlar amb desconeguts.

Des de Yeserías, nou trasllat fins a Ocaña, a la província de Toledo. Allà, finalment, es va fer un consell de guerra. El tribunal estava format per militars amb pits plens de medalles, lluint els seus sabres, i estava presidit per un *Caballero mutilado*, el Comandant d'Infanteria don Enrique Eymar Fernández. L'Antoni el recordava com un home amb molt mal humor que, possiblement, el que hauria volgut era matar-los a tots amb la seva pròpia arma. Evidentment, els processats no tenien dret a escollir el seu advocat i els defensà un alferes que era estudiant de medicina. Com era de preveure, aquest home els va confessar, des d'un bon començament, que ell no tenia ni idea de com podria defensar-los. Els processats van acordar amb el seu defensor que ell només demanés la clemència del tribunal i que ja mirarien els processats, pel seu compte, de tirar endavant la seva defensa. Quan va arribar el torn de fer les seves al·legacions, cada imputat, malgrat tenir moltes dificultats per tal de posar-se d'acord, ja sabia quin aspecte havia de tocar. Ple de ràbia i de frustració, recordava l'Antoni com els membres del Tribunal, tan elegants amb les seves medalles, donaven cops de peu a la tarima i feien grinyolar la virolla dels seus sabres per tal que no es pogués sentir l'al·legat del processat. Però, el més sorprenent de tot aquell consell de guerra és que hi havia observadors dels Estats Units per tal de garantir que allà no s'hi cometia cap il·legalitat. És evident que allà només es legalitzava el que era del tot il·legal i que el respecte als drets humans i les garanties processals, simplement, no existien. Aquesta circumstància agreujà encara més les males relacions que sempre havia tingut l'Antoni Casademont amb els EUA. Cal suposar que era una maniobra del règim, un cop acabada la II Guerra Mundial, per justificar que, en tot cas, només es perseguia els comunistes.

L'Antoni Casademont era el dotzè imputat en aquest judici. En la sentència quedà recollit que "*ANTONIO CASADEMONT DURAN, antiguo afiliado de la JSU ingresó en la llamada Juventud Combatiente captado por un antiguo conocido, teniendo por misión efectuar unas correcciones en la parte gramatical y literaria de la propaganda que en catalán se editaba*". Per aquest motiu, el fiscal sol·licità la pena de dotze anys de reclusió per a l'Antoni i la seva defensa la de sis mesos i un dia. I aquí és on es produeix un fet d'allò més curiós. L'Antoni sentí que el jutge el condemnava a la pena de sis anys de presó, però l'escriptent, un soldat, el va incloure, per error, en el grup de condemnats a vuit anys i la sentència quedà ferma amb els vuit anys.

Per tal de resoldre aquest error, el seu pare va anar a veure l'advocat Miquel Casals i Colldecarrera, falangista, per tal de fer les instàncies corresponents que portessin a la revisió de la sentència. No va servir de res. La sentència era ferma. Val a dir que, pocs anys després, aquest advocat va trencar, decebut, el seu carnet de la Falange en veure el caire que prenia el règim.

La percepció de l'Antoni era que la sentència, i tot el procés en general, eren tan il·legals, que el resultat podia ser qualsevol cosa. També pensava que si ell s'hagués ofert per tal de fer de confident possiblement hauria pogut sortir en una setmana.

Ocaña havia estat l'esperança d'un judici. Era clar que l'Antoni, de cap de les maneres, esperava un judici just, però era la incògnita d'allò que seria l'esdevenidor. Fins i tot es podia donar la possibilitat d'intentar una fuga, com la que van protagonitzar disset presos desesperats per la certesa d'obtenir una sentència de mort en el judici. Tots disset van ser capturats als pocs dies i mostrats a la resta dels interns en el pati de la presó, estomacats, perquè tothom prengués bona nota.

La sentència s'havia de complir al penal de Burgos, que era on el règim havia concentrat la majoria dels reclusos comunistes. Va ingressar el 8 de juliol de 1948. L'Antoni reflexionava que, ara, l'Estat no permet que, per exemple, els presos d'ETA estiguin tots tancats en el mateix penal. Pensava que això és conseqüència, almenys en part, de l'experiència de l'organització dels comunistes a la presó de Burgos. Aquests interns eren d'allò més disciplinat i, de fet, podien conèixer en tot moment el que passava en qualsevol punt de la presó, ja que estaven infiltrats a tot arreu. Cal dir, també és cert, que la direcció de la presó havia aconseguit infiltrar talps en les cèl·lules comunistes. Des d'aquestes posicions de força, era possible arribar a dialogar amb la direcció de la presó i tenir un continu estira-i-arronsa. Això no volia dir, ni molt menys, que la vida a la presó fos còmoda. Eren freqüents les vagues de fam i no existia la clemència. Qui era tancat en les cel·les d'aïllament ho passava molt malament. L'Antoni, que va estar-hi dues vegades, ho recordava molt bé. Però tant la direcció com els comunistes interns sabien que havien de conviure i que s'havien de deixar uns marges de negociació per tal d'evitar que la situació esdevingués explosiva. Fins i tot la direcció havia arribat a l'extrem de permetre que els presos sentissin a través dels altaveus del pati la retransmissió d'algun partit de futbol per la ràdio. Els presoners feien una *porra* on cadascú es jugava una cigarreta i els que encertaven el resultat s'enduien el tabac. Tolerància mútua a canvi de convivència més còmoda per a tothom, començant per la direcció, que podia presentar informes amb molt pocs incidents.

En aquest context, cal recordar que una de les dèries del nou règim havia estat la de desmuntar les indústries catalanes i traslladar-les a altres llocs de la península. Burgos va ser un dels emplaçaments triats per tal d'instal·lar part del tèxtil català. Evidentment, a Burgos van poder trobar mà d'obra sense qualificar, però els tècnics van haver de portar-los des de Catalunya. Això va produir una arribada important de persones de Catalunya a Burgos amb els quals els presos van poder comunicar-se per tal de rebre notícies de les famílies i també paquets, que eren compartits pels interns. Amb aquests tècnics del tèxtil, però, també podien sortir notícies de l'interior i, fins i tot, havien arribat a aconseguir treure manifestos. D'altra banda, els presos podien tenir *madrinas* i *padrinos*, és a dir, persones que vetllaven per redreçar-los al bon camí i que, a més, els proveïen del que necessitaven. Moltes d'aquestes persones eren catalanes que, fins i tot, tenien a la presó coneguts del seu poble o del poble veí. Alguns dels presos, en sortir, es van casar amb la seva *madrina*. Cal dir que l'Antoni mai no va tenir cap d'aquestes padrines o padrins. És evident que aquesta institució responia a la penúria econòmica de les presons i al desinterès per part de l'Estat cap als que tenia tancats.

A la presó de Burgos s'hi menjava dignament i hi havia una certa permissivitat, dins del que pot ser el món de les presons. Les cèl·lules comunistes es reunien regularment un cop per setmana i això ho sabia la direcció. L'estructura era clara fins a arribar a un Comitè Central del Partit Comunista de la presó que l'Antoni mai no va arribar a conèixer personalment, encara que creia intuir quins companys en formaven part. Per a ell era evident que aquest Comitè Central havia arribat a una sèrie d'acords amb la direcció per facilitar la convivència.

Els cinc membres de cada cèl·lula no eren fixos. Cal tenir en compte que les arribades de nous presos o les sortides dels que ja havien complert les seves penes eren contínues. Per tant, aquestes cèl·lules eren flexibles i, si calia, se'n reforçava una que tenia més feina o es cobria l'absència d'un pres posat en llibertat.

També cal dir que, a Burgos, els presos no estaven tancats en petites cel·les sinó que estaven en àmplies naus on podia haver fins a un centenar de presoners tancats sense cap separació entre ells, amb la qual cosa era molt més fàcil la comunicació. D'altra banda, l'Antoni no recordava cap execució a Burgos ni tan sols la presència de presos comuns.

L'Antoni va col·laborar molt activament en l'escola de la presó. De nou apareixia la seva vocació de mestre. A la presó hi havia un mestre titular que, a la pràctica, no feia res més que cobrar el sou, ja que tota la feina organitzativa i docent la portaven els mateixos presoners. Hi havia dotze nivells diferents d'alumnes, des dels analfabets fins als grups superiors on s'arribaven a discutir les teories d'Einstein. L'Antoni feia de mestre d'un dels nivells baixos i assistia a les classes dels nivells alts. Encara avui dia observo amb deler el llibre de text, tot fet a mà, que l'Antoni va escriure a la presó per tal de fer les classes als seus alumnes. Copiant d'altres llibres de la biblioteca, aportant coses de la seva collita, pensant els millors exemples, amb una cal·ligrafia primorosa i amb uns dibuixos fantàstics, el llibre, per a mi, és una obra d'art. El fullejava i no donava crèdit a allò que veia. L'Antoni, somrient, em deia: "A la presó, el que sobra és temps". O "No pensis. Hi ha dibuixos que els copiava d'altres llibres". Però, si això fos possible, encara em va sorprendre més la llibreta dels seus apunts de la classe del nivell superior, on es parla de Física Quàntica i d'altres coses que no encerto a entendre. I penso que, possiblement, aquella presó franquista de Burgos, sota l'organització dels membres de Partit Comunista, podria haver arribat a ser allò tan utòpic del lloc on preparar-se per sortir al carrer en llibertat.

L'explicació de tot això està en les pròpies paraules de l'Antoni: "A la presó cal muntar la vida de manera útil per a un mateix i per als altres". Però això no és tot. Després de dinar en aquell menjador enorme on estava prohibit parlar i a on un pres llegia, segons recordava, *Platero y yo*, després de dinar, deia, aquella gran sala es convertia en taller de pintura. Els presos, perfectament organitzats en un treball en cadena, dibuixaven i pintaven les postals que, més tard, enviarien a les seves famílies. Cal recordar que els presos no podien enviar cartes sinó només targetes postals. Val a dir que estaven tots molt especialitzats a fer una lletra molt petita. Hi havia postals amb diversos

motius: la de felicitar un aniversari, o un sant, o el Nadal, o a la mare, o a la xicota. L'Antoni en guardava encara diversos models i, evidentment, aquelles que va rebre la Carme des de Burgos on ja la tractava d'esposa a fi d'obtenir més tolerància en el text per part de la censura. I recordava perfectament si en aquella ell perfilava el model o en aquella altra havia pintat el cor o en aquella no hi havia fet res.

La comunicació amb l'exterior també es feia de manera clandestina mitjançant la fabricació a la presó d'unes nines. Aquestes joguines innocents estaven farcides de serradures i, de tant en tant, d'algun paper confidencial.

És cert que també editaven alguna cosa de manera clandestina amb una premsa casolana feta amb cera, però l'Antoni no hi va participar. A més, crec que no hi estava gaire d'acord. Pensava que la comunicació entre els presos ja era prou bona i que no calia fer cap edició que, en cas de ser trobada en un escorcoll, posava la direcció en la necessitat d'augmentar la repressió ni que només fos per justificar-se.

Una altra reflexió de l'Antoni sobre els motius de l'empresonament de tantes persones era que el sistema volia fer patir les famílies. No només es tancava una persona, sinó que tota la família en patia les conseqüències. I el pres, a més de suportar la seva condemna, havia de sentir els retrets de la família que li demanava constantment per quins motius s'havia embrancat en aquell partit polític o per què s'hi havia significat. Era una tàctica de desmobilització ciutadana molt subtil que buscava l'acceptació de la ideologia de l'Estat sense discussió.

I així va anar passant el temps. Com que feia la feina de mestre, cada dia de presó li comptava com a dos i, finalment, el 22 de novembre de 1950 va obtenir el certificat de llibertat sense, de fet, haver complert la condemna. L'Antoni em deia que el propi sistema sabia que ell no era gens important en el funcionament del moviment clandestí i que, pel delictes que havia estat condemnat, havia sofert més que de sobres. A més, el sistema sabia que ell, en sortir de la presó, estava allò que en argot es diu *cremat*. Era un element conegut i fitxat. Qualsevol activitat clandestina que encetés seria controlada per la policia, que la deixaria créixer i, quan l'organització fos prou important, la faria caure. Per tant, un home com l'Antoni no s'arriscaria mai més a posar en perill la feina dels companys.

Realment, quan l'Antoni va sortir definitivament de la presó, va començar per a ell un altre tipus de tortura. Un cop en llibertat la persecució continuava. No podia parlar lliurement amb ningú i sabia amb tota certesa que els seus telèfons estaven punxats. Cada vegada que una autoritat visitava Barcelona, la policia l'anava a buscar per tancar-lo a la presó durant els dies de la visita. I això succeïa contínuament. Finalment, fart de tot això, van decidir amb la Carme, amb la qual, per fi, ja s'havia casat, que tornaven a Figueres.

L'Antoni Casademont va passar vint-i-cinc anys, aviat és dit, sense poder parlar obertament amb ningú, ni tan sols amb els fills. És sabut que la mainada, a col·legi, parla i pot perfectament ser que aquella conversa entre nens pugui arribar a oïdes d'un pare que és policia. Crec que una de les coses que

més greu sabia a l'Antoni era no haver estat capaç de trobar la manera d'explicar als seus fills la seva trajectòria i els seus ideals. Ho considerava una frustració més de les moltes que li havia portat el feixisme.

De fet, quan es plantejaven les primeres eleccions democràtiques als ajuntaments i el PSUC li va demanar que encapçalés la llista per Figueres, ell, “el gat escaldat –deia– l'aigua tèbia tem”, va tornar a recordar la seva condició de *cremat* i fitxat per tal que tothom sabés fins a quin punt era arriscat incloure'l a la llista.

Voldria acabar aquestes pàgines amb una reflexió de l'Antoni escrita a la presó de Burgos i que crec que ens ha de clarificar la seva agudesia irònica per a l'anàlisi: “No és cert que la Justícia sigui cega –escrivia– el que passa és que li han posat una bena als ulls”.